

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAZI MİLLETLER VE DİLLERLE İLGİLİ ÖVGÜ YA DA YERĞİ

İÇEREN HADİSLERİN TAHLİLİ

(ARAPLAR, FARSLILAR ve TÜRKLER BAĞLAMINDA)

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Abdullah YILDIZ

Hazırlayan

İsmail KANBAZ

ŞANLIURFA - 2006

Yrd. Doç. Dr. Abdullah YILDIZ'ın danışmanlığında, İsmail KANBAZ'ın hazırladığı “Bazı Milletler ve Dillerle İlgili Övgü Ya da Yergi İçeren Hadislerin Tahlili (Araplar, Farslılar ve Türkler Bağlamında)” konulu bu çalışma 15.06.2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Hadis Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Abdullah YILDIZ

Üye : Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Cevher ŞULUL

Bu Tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalına Bağlı Hadis Bilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR.....	V
ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	VI
GİRİŞ.....	1
İSLAMIN KAVİM ve DİLLERİN FARKLILIĞI OLGUSUNA YAKLAŞIMI.....	1
A. Kur’ân’ın Yaklaşımı.....	1
B. Sünnetin Yaklaşımı.....	3
C.Hadislerde Asabiyyet Kavramı.....	6
I. BÖLÜM.....	11
MİLLETLER ve DİLLER İLE İLGİLİ HADİSLER.....	11
A. Araplar ve Arapça İle İlgili Hadisler.....	12
1. Arapları Sevmek ve Onları Üstün Tutmakla İlgili Hadisler.....	12
2. Kureyş’in Üstünlüğüne İşaret Eden Hadisler.....	14
3. Arap Irkının ve Özelde Kureyş Kabilesinin Nikah Hususundaki İmtiyazı Meselesi.....	19
4. İslam Alimlerinin Arapların Üstünlüğüne Meselesine Yaklaşımları.....	21
5. Arapçanın Üstünlüğüne İşaret Eden Hadisler.....	23
6. İslam Alimlerinin Arapçanın Üstünlüğü Meselesine Yaklaşımları.....	25
7. Genel Değerlendirme.....	27
B. Farşlılar ve Farsça ile İlgili Hadisler.....	29
1. Farşlılara Dair Hadisler.....	29
2. Farçayı Öven Ya da Yeren Hadisler.....	33
3. Genel Değerlendirme.....	34
C.Türklerle İlgili Hadisler.....	36
1. Türklerle İlgili Olumsuz İfadeler İçeren Hadisler.....	39
a. Araplara Türklerden Sakınmayı Tavsiye Eden Hadisler.....	39
b. Türklerden Benî Kantûrâ Olarak Bahseden Hadisler.....	41
c. Türklerin Bazı Bölgeleri İstila Edeceklerini Haber Veren Hadisler.....	43
d. Türklerle Savaşmadıkça Kıyametin Kopmayacağını Haber Veren Hadisler.....	43

e. Genel Değerlendirme.....	45
f. Yecüc ve Mecüc'le İlgili Rivayet ve Yorumlar.....	47
2. Türkleri ve Türkçeyi Öven ve Türk Kavminin Üstünlüğüne İşaret	
Eden Hadisler.....	51
Genel Değerlendirme.....	53
II. BÖLÜM.....	56
MİLLETLER VE DİLLERLE İLGİLİ HADİSLERİN SOSYAL VE SİYASAL ARKA PLANI.....	56
A. Şuubiyye Hareketi.....	56
B. Arap-Mevâlî İlişkileri ve Bunun Yansımaları.....	60
SONUÇ.....	.66
BİBLİYOGRAFYA.....	68

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

İslam'ın siyasal ve kültürel tarihinde birçok problem, tarih dehlizinden geçerek İslam geleneğindeki yerini almıştır. Bunlardan biri de diller ve milletlerle ilgili rivayetlerin sıhhati problemidir. Hem mevzuat kitaplarında hem de muteber hadis kitaplarında yer alan bu tür rivayetler karşısında Müslümanlar nasıl bir tavır takınacaklarını şaşırılmışlardır.

Problem tabii ki sahih ve güvenilir kaynaklarda yer alan ve mevzuat kitaplarındaki rivayetlerle benzerlik arzeden rivayetlerdir. Hz. Peygamber'e bir kısmı sağlam senetlerle isnad edilen bu tür rivayetlerin ne derece sahih, İslam'ın özüne ve ruhuna ne derece mutabık olduğu pek tartışılmamıştır. Çoğu zaman bu rivayetlerin Kütüb-i Sitte'de ve özellikle Buhârî ve Müslim'in **Sahîh**'leri gibi sıhhatleri üzerinde genel bir ittifakın olduğu kaynaklarda yer alması, onların sıhhati için yeterli görülmüştür.

Biz çalışmamızda bu rivayetleri ele alıp tahlil edecek, bunların Hz. Peygamber'e ait olup olamayacağını sorgulayacak, rivayetlerin siyasi ve kültürel arka planına inerek İslam tarihindeki çeşitli akım ve hareketlerle bağlantısını irdelemeye çalışacağız.

Çalışmamız, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Kur'an ve Sünnet'in kavim ve dillerin farklılığı olgusuna yaklaşımını ele aldık. Birinci bölümde kavimler ve dillerle ilgili hadisleri kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla irdelemeye çalıştık; yer yer konuyla alakalı olarak âlimlerin görüş ve yorumlarına yer verdik. Çalışma Farslılar, Türkler ve Araplar eksenindeki rivayetleri konu aldığı için, sırasıyla bu milletler ve dilleriyle ilgili rivayet ve yorumları ele aldık. İkinci bölümde ise kavimler ve dillerle ilgili rivayetlerin sosyal ve siyasal olaylarla bağlantısı üzerinde durduk. Şuubiyye hareketini ve Arap-Mevali ilişkilerini inceleyerek, konuyla ilgili rivayetlerin ortaya çıkışındaki rollerini tespit etmeye çalıştık.

Çalışmam süresince yol gösterici tavsiyelerini esirgemeyen danışman hocam HRÜ. İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Abdullah YILDIZ ve görüşlerinden istifade ettiğim Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN Beylere teşekkürü borç bilirim.

İsmail KANBAZ

KISALTMALAR

a.g.e.	:	adı geçen eser
a.g.m	:	adı geçen makale
AÜİFD	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.s.	:	aleyhisselam
b.	:	ibn
bkz.	:	bakınız
bty.	:	baskı tarihi yok
byy.	:	baskı yeri yok
c.	:	cilt
cc.	:	celle celalühü
h.	:	hicri
H.z.	:	Hazreti
İ.A.	:	İslam Ansiklopedisi
müt.	:	mütercim
r.a.	:	radiyallahu anh
s.	:	sayfa
s.a.v.	:	sallallahu aleyhi ve sellem
TDVİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
v.	:	vefatı
vb.	:	ve benzeri

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Araştırmamız milletler ve dillerle ilgili rivayetleri tespit edip bunları Kur'ân ve sahih Sünnet ışığında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Milletler ve dillerle ilgili tüm rivayetler daha geniş bir çalışmanın konusu olacağından çalışmamız sınırlandırılmış; konu Araplar, Farslılar ve Türkler ve bu milletlerin dilleriyle ilgili rivayetler bağlamında ele alınmıştır.

Bu konuda daha önce yapılmış çalışmalar görebildiğimiz kadarıyla şunlardır:

1. Sadık Cihan, *Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi* (Samsun 1997)
2. M. Said Hatiboğlu, *“İslam’da İlk Siyasi Kavmiyetçilik, Hilafetin Kureyşliliği”* (AÜİFD, Ankara 1978)
- 3....., *“Fakihlerimizin Irk Anlayışı Üzerine”* (Yazarın Müslüman Kültürü Üzerine İsimli kitabı içinde, Ankara 2004)
4. Ahmet Naim, *İslam Irkçılığı Menetmiştir* (İstanbul 2005)
5. Düccane Cündioğlu, *Anlamın Buharlaşması ve Kur’ân* (İstanbul 1995)
6. Ramazan Şeşen, *“Eski Arablara Göre Türkler”* (Türkiyat Mecmuası, İstanbul 1978)
7. Zekeriya Kitapçı, *“Hz. Peygamber’in Hadislerinde Türkler”* (Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1986)
8. Ahmet Ağırakça, *“Hz. Peygamber’in Hadislerinde Türkler”* (XXII. Türk Tarih Kongresi Dergisi, Ankara 1999)

Yukarıdaki çalışmalar konuyu kısmen ele almışlardır. Cihan’ın araştırmasında bu konu, uydurma hadislerin doğuşu bağlamında ve anahatlarıyla ele alınmıştır. Hatiboğlu’nun araştırmalarından ilki, Araplar ve Kureyşlilerle ilgili, özellikle hilafetin Kureyşin hakkı olduğuna dair rivayetlerin bir değerlendirmesi mahiyetindedir. İkincisi ise genel olarak nesepte kefâet noktasında fakihlerin yaklaşımlarını ele alıp incelemektedir. Babanzâde Ahmed Naim’in eseri ise, kendi dönemindeki milliyetçilik ve Türkçülük cereyanlarını eleştirmek için kaleme aldığı, konuyla ilgili ayet ve hadisleri bir araya getirdiği küçük bir risale mahiyetindedir.

Cündioğlu'nun eserinin ikinci bölümünde konu, dillerin menşei ve kutsal dil bağlamında ele alınmış, bu konudaki bazı rivayetler ele alınıp yorumlanmıştır. Şeşen, Kitapçı ve Ağırakça'nın makaleleri ise sadece Tüklerle ilgili hadisleri konu almıştır. Bunlar dışında, mevzu hadisler üzerine yazılan hemen her eserde konumuzla ilgili bazı rivayetlere değinilmiş ama sadece bu konuya tahsis edilmiş bir çalışma –tespit edebildiğimiz kadarıyla- yapılmamıştır.

Çalışmamız yukarıda geçen araştırmalardan da istifade ederek Araplara ilaveten Farslılar ve Türklerle ilgili hadisleri de inceleme konusu yapmıştır.

Konuyla ilgili bütün rivayet malzemesini elde etmenin zorluğu göz önünde bulundurularak, ulaşabildiğimiz matbu eser ve çalışmalardan faydalandık. Yer yer bilgisayar ortamındaki ilmî program ve CD'lerden de (el-Mektebetu'l-Elfiyye gibi) istifade ettik.

Kütüb-i Tis'a yani Buhârî (v. 256/870) ve Müslim'in (v. 277/890) **Sahîh**'leri, İbn Mâce (v. 273/886), Ebû Dâvûd (v. 275/888), Nesâî (v. 303/915), Tirmizî (v. 279/892) ve Dârimî'nin (v. 255/869) **Sünen**'leri, Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) **Müsned**'i ve İmâm Mâlik'in (v. 179/795) **Muvatta**'ı, İbnu'l-Cevzî'nin (v. 597/1200) el-Mevzûât'ı, Aliyyu'l-Kârî'nin (v. 1014/1605) **el-Esrârü'l-Merfûa**'sı, İbn Arrâk'ın (v. 907/1501) **Tenzîhu's-Şerîa**'sı, Ebû Nuaym'ın (v. 430/1038) **Zikru Ahbârî İsbehân**'ı temel başvuru kaynaklarımız oldu. Bunlar dışında Beyhakî'nin (v.458/1066) **Sünen**'i ve **Şuabu'l-İmân**'ı, Taberânî'nin (v. 360/970) **el-Mu'cemu'l-Kebîr**'i ve Hâkim'in (v. 405/1014) **Müstedrek**'ine de yer yer müracaat ettik.

Çalışmamızla alakalı bir alt mevzu olan “nikahta kefâet” mevzuu için Fıkıh kaynaklarına müracaat ettik. Serahsî'nin (v. 483/1090) **el-Mebsût**'u, San'anî'nin (v. 1182/1768) **Sübülü's-Selâm**'ı, İbn Kudâme'nin (v. 620/1223) **el-Muğnî**'si, İbn Hazm'ın (v. 456/1064) **el-Muhallâ**'sı, Merğînânî'nin (v. 593/1196) **el-Hidâye**'si, Zuhaylî'nin **İslam Fıkıh Ansiklopedisi** bunlardandır.

Konuyla ilgili ayetlerin tefsiri için başvurduğumuz eserler arasında İbn Kesîr'in (v. 774/1372) **Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm**, Razî'nin (v. 606/1209) **et-Tefsîru'l-Kebîr**, İbnu'l-Cevzî'nin (v. 597/1200) **Zâdu'l-Mesîr**, Suyûtî'nin (v. 911/1505) **ed-Dürü'l-Mensûr**, Neseî'nin (v. 710/1310) **Medâriku't-Tenzîl** ve Yazır'ın (v. 1942) **Hak Dini Kur'ân Dili** isimli eserlerini sayabiliriz.

Dipnotlardaki eser isimlerini ve Kütüb-i Tis'a müelliflerinin isimlerini eserlerine işaret etmek üzere italik olarak kaydettik. Makale isimlerini ise ayrıca tırnak içine aldık. Ayet metinlerini ve metin içinde geçen kitap isimlerini boldlu, hadis metinlerini ise italik yaptık.

GİRİŞ

İSLAM'IN KAVİM VE DİLLERİN FARKLILIĞI OLGUSUNA YAKLAŞIMI

A. Kur'ân'ın Yaklaşımı

İnsanların değişik ırklara mensup oldukları ve farklı dillerde konuştukları bir vakıadır. Kur'ân-ı Kerîm bunu Allah'ın bir ayeti (varlığının ve büyüklüğünün bir delili) olarak belirtir:

“Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması, O'nun büyüklüğünün delillerindedir. Bunlarda bilenler için dersler vardır.”¹

Kur'ân'a göre insanlara üstünlük sağlayan tek özellik **“takva”**dır.² Onun dışındaki tüm özellikler, (ırk, renk, cinsiyet vb.) insanların istek ve çabası dışında olduğundan bir üstünlük ve imtiyaz sebebi olamaz. Çünkü:

“İnsan için kendi çaba ve gayretinin neticesinden başkası yoktur.”³

İnsanların farklı ırklar ve milletler halinde yaratılmaları; çekişmeleri ve birbirlerine üstün gelmeleri için değil, birbirleriyle tanışıp kaynaşarak Allah'ın azamet ve kudretine şahid olmaları içindir:

“Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve tanışıp kaynaşasınız diye sizi milletler ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz Allah katında en üstünüünüz, takva yönünden en ileride olanınızdır. Allah her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.”⁴

Kur'ân-ı Kerim'in ilk muhatapları Arap toplumu olduğu halde Kur'ân'da **“Ey Araplar !”** şeklinde bir hitaba rastlanmaz. Bazen müminler topluluğuna

¹ 30. Rûm, 22.

² **Takva**, en genel anlamda kişinin Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde olmasıdır. Takvanın en üstün mertebesi Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirdikten sonra, bütün benliği ile Allah'a dönmek ve insanı Allah'tan uzaklaştıracak her şeyden sakınmaktır. (Bkz. Hüseyin K. ECE, *İslam'ın Temel Kavramları*, s. 663–670)

³ 53. Necm, 39.

⁴ 49. Hucurât, 13.

hitaben “**Ey müminler !**”, bazen de tüm insanlık âlemini muhatap alarak “**Ey insanlar !**” şeklinde hitapta bulunulur.

Yukarıda geçen Hucurât suresinin 19. ayetinde Allah (cc.) farklı kabile ve milletlerin yaratılmasının hikmetini “**teârûf**” olarak vurgulamıştı. Teârûf, hem birbirini bilmek, tanımak hem de karşılıklı yükselmek anlamındadır. Farklı cemaatler, gruplar ve bölgelere ayrılmanın insanlığın medeniyet ve terakkisi yolunda nasıl bir teşvik unsuru olduğu göz önünde bulundurulursa bu ayetin hikmeti daha iyi kavranır.⁵

Müminleri hayırda yarışmaya çağırır⁶ Kur’ân, tüm insanlık âlemini de bu ulvî yarışa katılmaya çağırır. Çünkü yarış farklı özellikteki gruplar, takımlar arasında olur. Bu durumda insanlık âlemindeki farklı millet ve dilleri, teârûf ve takva yolunda insanlık yarışının büyük yarışmacıları olarak görmek Kur’ân’ın konuya yaklaşımına uygundur sanırız.

İslam’da üstün ırk, üstün millet gibi anlayışların yeri yoktur. İman ve salih amelden başka insanların övünebileceği hiçbir imtiyaz olamaz. Çünkü insana insanlık vasfı kazandıran, şeref ve onur bahşedecek olan ve kıyamet gününde kurtuluşunu sağlayacak tek şey budur:

“Kıyamet günü sura üfürüldüğünde ne nesebin faydası olur ne de kimse diğerinden bir şey isteyebilir. Kimin amelleri ağır gelirse işte kurtulacak olanlar onlardır.”⁷

Aynı ilke ve prensipler diller için de söz konusudur. Hiç bir dilin kudsiyeti ve diğer dillere nispetle bir ayrıcalığı yoktur. Dillerin farklılığı sadece Yüce Yaratıcı’nın kuvvet ve kudretine delil olabilir.⁸

Yüce Allah her kavme kendi diliyle vahyini ilettiğini, her peygamberin ancak kavminin lisanı ile gönderildiğini vurgular.⁹ Bu o lisanın üstünlüğüne işaret değildir. Sadece o toplumun tebliği anlayabilmeleri için kendi dilleriyle vahyin gönderilmesi gerektiğinden bu yola başvurulmuştur. Dolayısı ile ne Arapça Kur’ân

⁵ Hatiboğlu, “İslam’da İlk Siyasi Kavmiyetçilik, Hilafetin Kureyşliliği” , AÜİFD, XXIII,128.

⁶ 5. Mâide , 48.

⁷ 23. Müminûn, 101- 102.

⁸ 30. Rûm,22.

⁹ 14. İbrâhîm, 4.

dili olması, ne de İbranice Kitab-ı Mukaddes'in dili olması hasebiyle bir kudsiyete sahiptir.¹⁰ Kur'ân-ı Kerîm'de bu konuyla ilgili olarak belirtilen tek husus, Kur'ân dilinin apaçık, fasih bir Arapça olduğunu bildirmekten ibarettir.¹¹

Lisanların üstünlüğü meselesinde Kur'ân'da en ufak bir işaret dahi olmadığından bu işe tevessül edenler, daha ziyade hadisler kanalıyla bu emellerine ulaşmaya çalışmışlar ve kısmen de bunda muvaffak olmuşlardır. Ancak Kur'ân'ın özüne ve ruhuna aykırı olan bu tür uydurma veya zayıf rivayetler, İslam'ın temel ilkeleri açısından tahlile tabi tutulduğunda, hakikati ortaya çıkarmak o kadar güç olmayacaktır. Her türlü ırkçılık anlayışını reddeden Kur'ân, **“Müminler ancak kardeşdir.”**¹² düsturunu Ümmet-i Muhammed'i ayakta tutacak temel bir esas olarak vazetmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'den ilk ırkçılık hareketini İblis'in başlattığını öğreniyoruz. Hz. Âdem'e secdeyle (bir nevi tazim ifadesi) emrolunan İblis, bu emri önemsemez ve gerekçe olarak şu iddiayı ileri sürer:

“Beni ateşten yarattın, onu ise topraktan.”¹³

“Topraktan yaratmış olduğun kimseye secde mi edecek mişim!”¹⁴

Şeytan, aslı olan ateşin Âdem'in aslı olan topraktan üstün olduğunu iddia etmekle bir ırk üstünlüğü iddiasında bulunmuştur. Kur'ân'ın bu kıssa ile bize vermek istediği mesaj şudur: Kavminin, milletinin, ırkının üstünlüğünü iddia ederek “asabiyyet” davası güden herkes, şeytanın açtığı bu çığırda yürümüş olmaktadır. Ve onun akibeti de şeytanınki gibi dergâh-ı ilahiden kovulmak ve iki ayaklı bir şeytana (Kur'ân'ın tabiriyle “şeyâtînu'l-ins”e) dönüşmek olacaktır.

B. Sünnetin Yaklaşımı

Hz. Peygamber (s.a.v.), takva üstünlüğünü esas alan Kur'ân'ın gösterdiği ilkeler çerçevesinde, bize yürüyeceğimiz aydınlık yolun sınırlarını çizmiş ve

¹⁰ Hatiboğlu, a.g.m. ,133.

¹¹ 26. Şuarâ,195; 46. Ahkâf,12; 39. Zümer, 28.

¹² 49. Hucurât, 10.

¹³ 7. A'râf,12; 38. Sâd, 76.

¹⁴ 17. İsrâ, 61.

sınırları aşmamamız hususunda bir takım uyarılarda bulunmuştur. Veda hutbesinde Müslümanlara ve tüm insanlığa şöyle seslenmiştir:

*“Ey insanlar! Rabbiniz bir, ceddiniz birdir. Dikkat edin, Arabın Arap olmayana yahut Arap olmayanın Arap olana; beyaz tenlinin siyah tenliye, siyah tenlinin beyaz tenliye takva dışında bir üstünlüğü yoktur.”*¹⁵

Onun takva esasına dayalı olarak inşa ettiği ümmet binası içinde farklı millet ve kavimlerden müminler bulmak mümkündü. Süheyb-i Rûmî¹⁶, Habeşistanlı Bilâl, İranlı Selmân-ı Farişî bu çatı altında yetişip Nebevî terbiyeden geçmişlerdir.

Kabile ve asabiyyet bağlarının yerine, iman bağına ikame ederek, tüm müminleri kardeş ilan eden bir dinin peygamberi olarak Hz. Peygamber (sav), bu ilkeyi pratiğe dökmüş, Medineli Ensarla, Mekkeli Muhacirleri birbirlerine kardeş kılmıştır.¹⁷ Onun sunduğu saadet şerbetinden içen insanlar, tüm kabile, millet ve renk bağlarını bir tarafa iterek, Onun arkasında kölesiyle hürü, zencisiyle beyazı, Arabıyla Acemi, Kureyşlisiyle Evs ve Hazreçlisi hep birlikte saf tutmuşlar ve hepsi tek renge ve tek boyaya bürünmüşlerdi:

“Allah’ın boyası! Kimin boyası O’nunkinden daha güzel olabilir. Biz (yalnızca) O’na kulluk edenleriz.”¹⁸

Kavmi ve akrabaları Hz. Peygamber’in iman davasında önüne bir set gibi dikilmişken, uzak diyarlardan gelen müminler onun davasına omuz vermişler ve İslam bayrağını yükseltmişlerdi. Onun velisi Rabbinin de buyurduğu gibi kavmi ve kabilesi değil, Allah (cc.) ve salih müminlerdir.¹⁹ Bizzat kendisi de şöyle buyurmuştur:

*“Falanın ailesi benim velilerim değildir. Benim velim Allah ve salih müminlerdir.”*²⁰

Hz. Peygamber, Kur’ân’ın emrettiği gibi emaneti ehline vermiş; muhtelif vazife ve idari görevler söz konusu olduğunda, ashabının nesebine, kavmine ve

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, V, 411.

¹⁶ Aslen Arap olup, Bizanslılara esir düşüp onların dilini öğrendiği için “Rumî” denmiştir. (Bkz. İbn Abdilber, *el-İstiab*, II,725)

¹⁷ Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi* (müt: S. Tuğ), II,755 ve 1032.

¹⁸ 2. Bakara, 138.

¹⁹ 95. Tahrîm,4.

²⁰ *Buhâri* ,edeb 14 (VII,73) ; *Müslim*, îmân 93 (I, 197).

rengine bakmaksızın liyakati esas almıştır. Azadlı kölesi Zeyd b. Hârise'yi (v. 8/629) bazı seriyyelerde kumandan olarak tayin etmiş,²¹ yine Hz. Zeyd'in oğlu Üsâme b. Zeyd'i aralarında Muhacir ve Ensar'ın ileri gelenlerinin bulunduğu bir orduya komuta etmekle görevlendirmiştir.²²

Yine Resûlullah'ın sefer ve gazvelerinde Medine'de kendi yerine vekil olarak bıraktıkları zatlar muhtelif kabilelerden idi. İçlerinde Kureyşliler olduğu gibi, Ebû Lübâbe Beşîr b. Abdulmünzir,²³ Zeyd b. Hârise,²⁴ Hazreçli Sa'd b. Ubâde²⁵ gibi Kureyş dışından olanlar da vardı.

Bu Nebevi uygulamayı Hz. Peygamber'den sonra Râşid Halifeleri de titizlikle sürdürmüştür. İlk halife Hz. Ebû Bekir, Kureyşli olmayan birçok zata valilik, amirlik ve kumandanlıkla görevlendirmiştir. el-Müsennâ b. Hârise,²⁶ Ya'lâ b. Ümeyye,²⁷ Şurahbil b. Hasene²⁸ bunlardandır.

Hz. Ömer, Ammâr b. Yâsir'i Kûfe valisi olarak atamış;²⁹ Zeyd b.Sâbit'i Medine'den ayrıldığında yerine vekil olarak bırakmış;³⁰ daha önce Hristiyan olup Medine'ye gelerek Müslüman olan İmru'l-Kays b. Adıyy'i Kudâalı Müslümanlara emir tayin etmiştir.³¹ Hz. Ömer'in bu konudaki ilahi prensibe ne derece uyduğu şu sözlerinde çok açıktır:

“Vallahi kıyamet günü Arap olmayan Müslümanlar amellerle gelir, biz de amelsiz gelirsek onlar Muhammed'e (s.a.v.) bizden daha yakın olurlar. Hiç kimse akrabalığa güvenmesin, Allah'ın rızasına muvafık amel işlesin, zira amelde geri kalan kimseyi nesebi ileri götüremez.”³²

Hz. Ömer döneminde, vatandaşlara mali tahsisatta bulunmak için nüfus cetvellerine ihtiyaç hâsıl olmuştu. Hz. Ömer'in cetvellerinde ilk sırayı işgal eden

²¹ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, II,546; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II,600-601.

²² İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I,66; İbn Hacer, a.g.e. , I,49.

²³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II,300; İbnu'l-Esîr, a.g.e. , I,196.

²⁴ İbnu'l-Esîr, a.g.e. , II,226; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II,601.

²⁵ İbn Hişâm, a.g.e. , II,203.

²⁶ İbnu'l-Esîr, a.g.e. , IV,299; İbn Hacer, *el-İsâbe*, V,766.

²⁷ İbnu'l-Esîr, a.g.e. , V,128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI,685.

²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VII,393; İbnu'l-Esîr, a.g.e. , II,391.

²⁹ İbnu'l-Esîr, a.g.e. , IV,46; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV,575.

³⁰ İbnu'l-Esîr, a.g.e. , II,222; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II,594.

³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I,215.

³² İbn Sa'd, a.g.e. , III, 296.

Bedir ashabı arasında Kureyşli olmayan, hatta Arap olmayan kişiler de bulunuyordu. Hz. Ömer bu cetvellerde ismi geçenleri, Müslüman oluşları ve gazvelere katılışlarındaki öncelik sırasına göre düzenledi, ilk Müslüman olanları ve gazvelere katılanları başa aldı ve onların payını arttırdı.³³

C. Hadislerde Asabiyyet Kavramı

Cahiliye döneminde, aralarında baba tarafından kan bağı bulunan akrabanın oluşturduğu topluluğa “asabe”, bu topluluğun bütün fertlerini birbirine bağlayan ve herhangi bir tehlike durumunda bütün topluluk üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhuna da “asabiyyet” denilmekteydi.³⁴

“Asabiyyet” kelimesi Kur’ân’da geçmemekle beraber ona yakın anlamda olan “hamiyye” kelimesi mevcuttur.³⁵ Kur’ân’da ayrıca aynı kökten gelen “usbe” kelimesi yer almaktadır ki, birbirini destekleyen, birbirine kuvvet veren topluluk demektir.³⁶

İslam öncesinde Araplar, düzenli bir siyasi ve hukuki otoriteden mahrum olduklarından kabilecilik duygularıyla hareket eder, haklı da olsa haksız da olsa kendi kabile ve akrabalarına arka çıkarlardı. Bu duygu sebebiyle çoğu zaman zalimle beraber olup mazluma karşı olurlardı.³⁷ Bu dönemde bir kabileyi teşkil eden fertlerin hakikaten kendi kabilelerine mensup olan veya öyle kabul edilen birini, haklı ya da haksız mutlak surette başkalarına karşı korumayı, ona destek olmayı temin eden kabilecilik hissi ve gayreti “asabiyyet”i meydana getirmekteydi.³⁸ Bu telakki bir Arap şiirinde şöyle ifade edilmişti:

“Zalim de olsa mazlum da olsa soydaşın ve kandaşın olan kişinin yardımına koş!”

³³ İbn Sa’d, a.g.e. , III,296–297.

³⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, (müt. S. Uludağ, Giriş kısmı) I, 119; Ece, *İslam’ın Temel Kavramları*, s.47.

³⁵ 48. Fetih, 26 (hamiyyete’l-cahiliyye).

³⁶ 12. Yûsuf, 8 ve 14; 24. Nûr, 11; 28. Kasas, 76.

³⁷ Ece, a.g.e. , s. 48; ayrıca bkz. Şentürk, “*İrkçılık*”, TDVİA, XIX, 126.

³⁸ İbn Haldun, a.g.e. , I,119.

Saldırıya maruz kalan kişinin kendi kabilesini yardıma çağırması halinde bütün kabilenin galeyana gelerek (hamiyye) bu çağrı uyarınca hareket etmesi asabiyyet kanununun kaçınılmaz bir gereği idi. Cahiliyye döneminde ardı arkası kesilmeyen kabileler arası savaşın temelinde bu kanun vardı.³⁹

Gerçi bu dönemdeki asabiyyet duygusunun siyasi ve hukuki alanlardaki otorite boşluğunu doldurmak, mal, can ve ırz güvenliğini sağlamak gibi olumlu yönleri de vardı. Ancak bu duygu cahiliyye Araplarını daha çok başkalarının hak ve menfaatlerine tecavüz etmek, onlara karşı şiddete başvurarak üstünlük sağlamak yoluna sevk ediyordu.

Günümüzde ırkçılık veya kavmiyetçilik düşüncelerine olan bağlılık “asabiyyet” duygusuna benzemektedir. Kavmiyetçilik ya da ırkçılık, bir ırkı diğerine üstün tutmak, kendi milletinden olanı haksız olduğu halde savunmak ya da ırk sevgisini bir ideoloji haline getirmektir.⁴⁰

İslam dar anlamda kavmiyetçilik manasına gelen asabiyyeti yasaklamış, bunun bir cahiliyye âdeti olduğunu vurgulamıştır. Ancak bunu kendi kavim ve akrabalarını sevmek ve onlarla dayanışma duygusuyla karıştırmamak gerekir. İslam akrabaya, yakınlara iyilikte bulunmayı ve ilgi göstermeyi (sıla-i rahm) tavsiye eder.⁴¹ Ancak bu ilgi ve sevgi hiçbir zaman hak ve hakikat sevgisinin önüne geçmeyecektir. Kur’ân bize en yakınlarımızın hatta kendi nefsimizin aleyhine bile olsa hakkı söylemekten kaçınmamamızı emreder:

“Ey iman edenler! Sizin, anne-babanızın ve akrabalarınızın aleyhine de olsa, Allah için hakikate şahitlik yaparak adaleti gözetmeye azmedin”⁴²

Yine Kur’ân akraba ve aşiret sevgisini Allah ve resulünün sevgisinden önde tutanları çarpıcı bir dille ikaz etmektedir:

“De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, mensup olduğunuz aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesâda uğramasından korktuğunuz ticaretiniz ve hoşlandığınız evleriniz size Allah’tan, O’nun elçisinden ve O’nun

³⁹ Çağrı, “Asabiyyet”, TDVİA, III, 453.

⁴⁰ Ece, a.g.e. , s. 49.

⁴¹ 2. Bakara, 215; 4. Nisâ, 36; 16. Nahl, 90; 30. Rûm, 38; 42. Şûrâ, 23.

⁴² 4. Nisâ, 135; ayrıca bkz. 6.En’âm, 152.

yolunda cihattan daha sevgili geliyorsa, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah fasıklar güruhunu hidayete erdirmez.”⁴³

Bu konudaki temel kaide şudur: “Hakkın hâtırı âlidir, hiçbir hâtıra feda edilmez.”

Hz. Peygamber de akraba ve kavim sevgisinin asabiyyet olmadığını,⁴⁴ asabiyyetin kişinin kavminin zulmüne destek çıkması olduğunu vurgulamıştır:

Ashabtan biri “Ya Resûlallah, kişinin kavmini sevmesi asabiyyete girer mi?” diye sorunca Hz. Peygamber şöyle cevap verir: “*Hayır, fakat asabiyyet kişinin zulümde kavmine yardım etmesidir.*”⁴⁵

Cübeyr b. Mut'im'den (r.a.) gelen bir hadiste Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“*Asabiyyet davasına kalkışan bizden değildir. Asabiyyet uğruna savaşan ve bu uğurda ölen de bizden değildir.*”⁴⁶

Bir başka hadis asabiyyet saikiyle hareket eden ve bu uğurda ölenlerin cahiliyye ölümü üzere öldüğünü haber verir.⁴⁷

Atalar ile övünmek, hatta Müslüman olmayan atalarının özellikleriyle övünüp başkalarına üstünlük taslamak, haseb ve neseple tefahüre kapılmak da bir tür asabiyyettir ve kati surette yasaklanmıştır. Çünkü İslam'da takva ve salih amelden başka bir üstünlük vesilesi yoktur.⁴⁸ Asabiyyet duygusu yüzünden birçok kişi ve topluluk atalarının kötülüklerine, inandıkları batıl dinlere, yaptıkları zulümlere bile sahip çıkabilmektedir.⁴⁹ Nitekim Kur'ân'da müşriklerin İslam'dan yüz çevirmelerinin bir sebebi olarak da, “onların atalarının dinine taassupla bağlanmaları ve atalarının dalalette olduklarını bir türlü kabul edememeleri” gösterilir:

⁴³ 9. Tevbe, 24; ayrıca bkz. 58. Mücâdele, 22.

⁴⁴ “*En hayırlınız günaha düşmemek şartıyla (meşru dairede) akrabasına destek olandır.*” (Ebû Dâvûd edeb 111 (V,342).

⁴⁵ *İbn Mâce*, fiten 7 (II, 1302); *Ebû Dâvûd*, edeb 111 (V,340).

⁴⁶ *Müslim*, imâre 13 (II, 1476); *İbn Mâce*, fiten 7 (II, 1302); *Ebû Dâvûd*, edeb 111 (V,342); *Nesâî*, tahrîmu'd-dem 28 (VII, 123);

⁴⁷ *Ahmed b. Hanbel*, II, 306 ve 488; *Müslim*, imâre 13 (II, 1477); *İbn Mâce*, fiten 7 (II, 1302).

⁴⁸ Naim, *İslam Irkçılığı Menetmiştir*, s. 37.

⁴⁹ Ece, a.g.e. , s. 50.

“Onlara “Allah’ın indirdiğine uyun” denildiğinde derler ki: “Hayır! Biz (yalnız) atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.” Ya ataları akıllarını hiç kullanmamış ve hidayetten nasip almamış iseler!”⁵⁰

Hız. Peygamber de atalarla övünmeyi yasaklayarak, insanların ya mümin ve müttakî, yahut günahkar ve bedbaht olarak iki grup olduklarını bildirmiştir.

İbn Ömer’den (r.a.) Hız. Peygamber’in şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

“Hamd olsun O Allah’a ki, sizlerden cahiliyyeye mahsus olan övünmeyi, baba ve dedelerle büyüklenmeyi giderdi. İnsanlar iki kısımdır: Ya iyi, takva sahibi ve Allah katında kıymetli, yahut facir, şaki ve Allah katında değersiz... İnsanların hepsi Âdem’in çocuklarıdır. Âdem’i de Allah topraktan yarattı. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur:

“Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve sizi tanışık kaynaşasınız diye milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız, en çok takva sahibi olanınızdır. Şüphesiz Allah her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.”⁵¹

Mümin, diğer insanları Âdem’in çocukları olarak insanlıkta eş, inananları da kardeş bilmelidir. İnsanların doğuştan sahip olduğu bütün özellikler (cinsiyet, nesep, ırk, renk, dil vb.) onların irade ve ihtiyarları dışında tamamen Allah tarafından takdir edilmiştir. Dolayısıyla bu özellikler sebebiyle ne kimse üstün sayılabilir ne de kimse aşağılanabilir. İnsanlar ancak kendi çaba ve gayretlerinin neticesi olan ilim, ahlak, şahsiyet, salih amel ve takva gibi hususlarla Allah katında üstünlük mertebesine çıkmaya hak kazanırlar. Hız. Peygamber bu hakikati şöyle ifade etmiştir:

“Allah sizin görünüşlerinize ve mallarınıza bakmaz, bunları nazar-ı itibara almaz, fakat sizin kalplerinize ve amellerinize bakar.”⁵²

Bir başka hadiste de müminleri nesep ve kavmiyet davası yüzünden başkalarına tecavüzden menetmiştir:

⁵⁰ 2. Bakara, 170; ayrıca bkz. 5. Mâide, 104; 7. A’râf, 28; 14. İbrâhîm, 10; 21. Enbiyâ, 53; 23. Müminûn, 24; 31. Lokmân, 21; 34. Sebe, 43; 43. Zuhruf, 22-23.

⁵¹ *Tirmizî*, tefsîru’l-kur’ân 49 (V,389).

⁵² *Müslim*, birr 10 (III, 1986); *İbn Mâce*, zühd 9 (II, 1888).

“Sizin bu nesepleriniz size başkalarına hakaret etme hakkı vermez. Hepiniz Âdem’in çocuklarıdır. Bir ölçek içindeki buğday taneleri gibi birbirinize eşitsiniz. Hiç kimsenin başkasına dindarlık ve salih amel dışında bir üstünlüğü söz konusu olamaz. Bir kimsenin kötü olması için fena huylu ve sözlü, cimri ve korkak olması yeter.”⁵³

Bazı insanlar ilim ve ahlak noktasındaki noksanlarını, insanîyet ve İslamiyet hususundaki zaafalarını, asaletlerini ve nesep üstünlüklerini ön plana çıkararak örtmeye çalışırlar. Kendi çaba ve gayretleriyle yükselmek yerine babalarının ve atalarının ardına sığınarak bir paye elde etmeye çalışırlar. Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber, bu tür kişilere çok belîğ ve veciz bir cevap verir:

“Amelde geri kalan kimseyi nesebi ileri götüremez.”⁵⁴

Hz. Peygamber’in asabiyyet ile ilgili inananlara yaptığı uyarılara, ashab-ı kirâm titizlikle riâyet etmiş ve bu konuda çok dikkatli davranmışlardır. Aşağıdaki olay bunu doğrulayan örneklerden sadece biridir:

“Katâde’den (v. 117/744) rivayet edildiğine göre Sa’d b. Ebî Vakkâs (r.a.) ile Selmân-ı Fârisî (r.a.) arasında bir kırgınlık olmuş. Hz. Sa’d Hz. Selmân’a (onu küçük düşürmek maksadıyla) “Nesebini söylesene” demiş. Hz. Selmân “Bildüğüm kadarıyla İslam’da bir nesep sahibi değilim. Ama ben İslam oğlu Selmân’ım” der. Bu durum Hz. Ömer’in kulağına gidince Hz. Sa’d’ın bu hareketine canı sıkılır ve ona çıkışarak şöyle der: “Bütün Kureyş bilir ki babam Hattâb cahiliyye döneminde onların en şerefliydî. Durum böyle iken ben yine de İslam oğlu Selmân’ın kardeşi İslam oğlu Ömer’im. Kendini cahiliyye dönemindeki dokuz atasına nisbet eden kişinin onların onuncusu olarak cehennemlik olduğunu duymadın mı?”⁵⁵

Hz. Ömer son cümlesiyle şu hadise işaret etmiştir:

“Kim kendini kâfir olan atalarından dokuzuna nisbet ederek izzet ve şeref sahibi olmayı isterse (bilsin ki) onların onuncusu olarak cehenneme girecektir.”⁵⁶

⁵³ Ahmed b. Hanbel, IV, 158.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, II, 252; Dârimî, mukaddime 32 (I, 82); Müslim, zikr 10 (III, 2073); Ebû Dâvûd, ilm 1 (IV, 59); İbn Mâce, mukaddime 17 (I, 82); Tirmizî, kırâat 10 (V, 196).

⁵⁵ Zehebi, Şiyeru A’lâmi’n-Nübelâ, III, 336.

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, IV, 134.

I. BÖLÜM

MİLLETLER VE DİLLERLE İLGİLİ HADİSLER

Milletler ve dillerle ilgili hadislerin bir kısmı mevzuat kitaplarında yer almakla birlikte mevzuat dışındaki hadis musannefatında da konuyla ilgili pek çok rivayet yer almıştır. Bir milleti, bir dili öven ya da yeren hadisler klasik hadis usulünde genelde zayıf veya mevzu hadisler kategorisinde mütalaa edilmiştir. Ancak bu genel olumlu tutuma rağmen, bu tür rivayetler kapsamına girebilecek bazı hadislerin, güvenilir olarak kabul edilen bazı hadis kitaplarında yer alması ve sahih olduklarının savunulması, ilmi açıdan çelişkili bir durum arz etmektedir. Özellikle Araplar, Farslılar ve Türklerle alakalı bazı rivayetler sahih oldukları kanaatiyle bazı hadis kitaplarımızda yer alabilmiştir. Hâlbuki aynı içerikli benzer rivayetlerin bir kısmı uydurma olarak kabul edilmiştir. Bu ise apaçık bir çelişkidir. Milliyetçiliğe ve ırkçılığa mesned yapılabilen bu tür rivayetler, İslam'ın **“üstünlüğün soy ve nesebe değil, takvaya bağlı olduğu”** şeklindeki genel prensibiyle çelişki arz etmektedir. Asabiyyet ve kavmiyetçilik kokan bu tür rivayetler, hadis kalıbına dökülüp, dini bir kisveye büründürülerek günümüze kadar gelmiş, kitaplardaki yerlerini almışlardır. Özellikle tarih boyunca İslam âleminin değişik bölgelerinde hüküm sürmüş üç büyük müslüman millet olan, Araplar, Türkler ve İranlılar ekseninde yoğunlaşan bu rivayetler, bu üç millet arasındaki rekabetin, güç ve iktidar kavgasının değişik boyutlardaki yansımaları ve görüntüleri mahiyetindedir.

A. Araplar ve Arapça ile İlgili Hadisler

1. Arapları Sevmek ve Onları Üstün Tutmakla İlgili Hadisler

Bu tür hadislerin bir kısmı mevzuat kitaplarında, bir kısmı da **Kütüb-i Sitte**'de yer almaktadır. Tirmizi'nin (v.279/892) **Sünen**'inde ve Hâkim'in (v.405/1014) **Müstedrek**'inde "Arapların Faziletleri" başlığı altında bir bölüm bile vardır. Önce Arapların üstünlüğünü ifade eden hadisleri inceleyelim:

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

*"Allah mahlûkatı yaratınca Arapları seçti, sonra Arapların arasından Kureyşi seçti. Kureyş'ten Benî Haşim'i Benî Haşim'den de beni seçti. Ben hayırluların hayırlısıyım."*⁵⁷

Osman'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber, şöyle buyurmuştur:

*"Arapları aldatan kimse şefaatime nail olamadığı gibi, sevgime de nail olamaz."*⁵⁸

Selmân'dan (r.a.) nakledilen bir hadise göre, kendisiyle Hz. Peygamber arasında şöyle bir diyalog olmuştur:

*"Ey Selmân! Sakın bana buğzedip de dininden ayrılma!" Ben dedim ki: "Nasıl sana buğzedebilirim ki, Allah bizi seninle hidayete erdirdi." Buyurdu ki: "Araplara buğzettiğinde bana buğzetmiş sayılırsın"*⁵⁹

Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurmuştur:

*"Arapları sevmek iman, onlara buğzetmek nifak (alameti)dir."*⁶⁰

⁵⁷ Hâkim, *Müstedrek*, IV,86; ayrıca bkz. İbn Sa'd, a.g.e. , I, 20; *Müslim*, fedâil 1(II, 1782) ; *Tirmizî*, menâkıb 1 (V, 584); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 134; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII,215.

⁵⁸ *Tirmizî*, menâkıb 69 (V, 724).

⁵⁹ *Ahmed b. Hanbel*, V,440; *Tirmizî*, menâkıb 69 (V,723); Taberânî, a.g.e. , VI,238; Ebû Nuaym, *Kitabu Zikri Ahbâr-i İsbahân*, I, 99.

⁶⁰ Hâkim, a.g.e. , IV,87; Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, II,230; Aliyyu'l-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa*, s. 191.

Hız. Ümm-ü Cerîr, Araplardan biri öldüğünde çok üzüldü. Kendisine “niçin böyle üzülyörsün” diye sorulduğunda şöyle demiştir:

“Ben efendimden işittim. O da Resûlullah’ın şöyle buyurduğunu söyledi: “*Arapların helaki kıyametin yaklaştığına işarettir.*”⁶¹

İbn Abbâs’dan (r.a.) nakledildiğine göre de Resulullah şöyle buyurmuştur:

“*Üç şeyden dolayı Arabı seviniz. Çünkü ben Arabım, Kur’an Arapçadır ve Cennet ehlinin lisanı Arapçadır.*”⁶²

Ebû Hureyre’den (r.a.) de Resûlullah’ın şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

“*Arapları sevin ve onların varlığının devam etmesini isteyin. Zira onların varlığı İslam’da bir nurdur. Onların yok olması, İslam için bir zulmettir.*”⁶³

Bazı rivayetlerde Arapları sevmek müslümanlığın nerdeyse bir şartı olarak gösterilmiştir. Abdullah b. Ömer’den (r.a.) gelen bir rivayete göre bu, Hız. Peygamber’in dilinden şöyle ifade edilmiştir:

“*Arapları sevmek iman, onlara buğzetmek küfürdür. Kim Arapları severse bana olan sevgisinden dolayı sever. Kim de onlara kin beslerse bana kin beslediği için böyle davranmış olur.*”⁶⁴

Hatta Araplara buğz yahut hakaret şirk ve münafıklık sayılmıştır:

“*Araplara ancak müşrikler buğzeder.*”⁶⁵

“*Araplara ancak münafıklar kin besler.*”⁶⁶

Araplar aynı zamanda Kıyamet günü Hız. Peygamber’e en yakın kişiler olacaklardır. Ebû Mûsâ el-Eş’arî (r.a.) kanalıyla gelen bir rivayette bu, şöyle ifade edilir:

“*Kıyamet günü “livâü’l- hamd” (hamd sancağı) elimde olacaktır. O gün sancağıma en yakın olanlar Araplardır.*”⁶⁷

⁶¹ Tirmizî, menâkıb 69 (V,724).

⁶² Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XI,149; Hâkim, a.g.e. , IV,87; Beyhakî, *Şuabu’l-İmân*, II,230; İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, II,43; Heysemî, a.g.e. , X,52; Sehâvî, *el-Mekâsıdu’l-Hasene*, s. 63-64; Aliyyu’l-Kârî, a.g.e. , s. 277; Aclûni, *Keşfu’l-Hafâ*, I,54; Şevkânî, *el-Fevâidu’l-Mecmûa*, s. 413.

⁶³ Aclûni , a.g.e. , I,54 ; ayrıca bkz. Ebû Nuaym, a.g.e. , II,340.

⁶⁴ Heysemî, a.g.e. , X,53; Münâvi, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 370; Ayrıca bkz. Taberânî, a.g.e. , XII,348.

⁶⁵ Beyhakî, *Şuabu’l-İman*, II,231.

⁶⁶ Ahmed b.Hanbel, I, 81; Heysemî, a.g.e. , X,53.

⁶⁷ Beyhakî, *Şuabu’l-İmân*, II, 232; Heysemî, a.g.e. , X, 52.

Hız. Ali'den nakledilen bir diğer rivayette ise Arapların kadrini bilmemek, kişiyi her biri diğerinden ağır üç şık karşısında bırakmaktadır:

“Her kim Ehl-i beytimin, Ensarın ve Arapların kadrii kıymetini bilmez ise, řu üç durumdan birine aittir:

Ya münafıktır, ya nesebi belirsizdir yahut da veled-i zinadır.”⁶⁸

Arapları sevip saymak bütün Müslümanların boynunun borcudur adeta. Çünkü İslam'ın izzet ve şerefi bile Araplara bağlıdır(!)

Câbir'den (r.a.) gelen bir rivayet, bu durumu Hız. Peygamber'in diliyle şöyle ifade ediyor:

“Eğer Araplar zillete düşerse İslam da zillete düşer olur.”⁶⁹

Yukarıda geçen rivayetlerin bir kısmı mevzuat kitaplarında zaten yer almaktadır. Ancak benzer lafız ve manalarla nakledilen bazı rivayetler Tirmizî'nin (v. 279/892) **Sünen**'inde, Hâkim'in (v. 405/1014) **Müstedrek**'inde, Tâberânî'nin (v. 360/970) **el-Mu'cemü'l-Kebîr**'inde ve Beyhakî'nin (v. 458/1066) **Sünen**'inde ve **Şuabu'l-İmân**'ında da yer almıştır. İçinde birçok zayıf ve mevzu hadis barındırdığı bilinen **Müstedrek**'te⁷⁰ bu tür rivayetlerin yer alması garip değildir. Beyhakî ve Tâberânî'nin de eserlerinde birçok zayıf ve mevzu rivayete yer verdikleri alimler tarafından ifade edilmiştir.⁷¹ Tirmizî'de geçen hadisler de kavmiyetçilik ve asabiyyetten bizi meneden Resûlullah'ın sözleri olamaz. Bu durumda Arapları öven, onları sevmeyi ve üstün tutmayı zımnem veya açıkça emreden rivayetleri, tarihin fitneler ve iktidar kavgalarıyla dolu dönemlerinde imal edilmiş sözler olarak görmek gerekir.

2. Kureyş'in Üstünlüğüne İşaret Eden Hadisler

Hız. Peygamber'in (s.a.v) kabilesi olan Kureyş kabilesinin üstünlüğüne, birçok rivayette işaret edilmiş, idare ve yönetimin Kureyş'e ait olduğu zikredilmiştir. Bu tür rivayetler o günkü Arap toplumunda güçlü bir kabile olan

⁶⁸ İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 203; Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, II, 232; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 103.

⁶⁹ Ebû Nuaym, a.g.e. , II,340; Heysemi, a.g.e. , X,53; Aclûni, a.g.e. , I,89.

⁷⁰ Bkz. Leknevî, *el-Ecvibetü'l-Fâdile*, s. 80-85.

⁷¹ Geniş açıklama için bkz. Leknevî, a.g.e. , s. 78,79

Kureyş'in yönetim işinde kıyamete kadar hak sahibi olduğunu, onlara karşı çıkanların her zaman yenileceklerini hiçbir kabile ve grubun onlar kadar adaleti ikame edemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu tür rivayetlerin Kureyşlilerin diğer gruplarla olan iktidar mücadelesinde, Hz. Peygamber'e Kureyş savunuculuğu yaptırdığı aşikârdır.⁷² Özellikle hilafetin Kureyş'in hakkı olduğuna dair çokça rivayet nakledilmiştir. Ne var ki daha hayattayken Kureyşlilere böyle bir imtiyaz tanımayan, birçok Kureyşli olmayan sahabiye Medine'de yerine vekil olarak bırakan Hz. Peygamber'e bu tür hadislerin isnadı muhaldir.

Bu türden rivayetler genelde muteber addedilen Tirmizî'nin (v. 279/ 892) **Sünen**'inde, Ahmed b. Hanbel'in (v.241/855) **Müsned**'inde, Hâkim'in (v.405/1014) **Müstedrek**'inde ve Buhârî'nin (v. 256/870) **Sahih**'inde yer almaktadır. Ancak bu kitaplarda yer almaları onların sahih oldukları anlamına gelmez. Kur'an'ın temel ilkelerine ve sahih Sünnet'in ruhuna aykırı olan rivayetler hangi kitapta yer alırsa alsın, muteberlik vasfını kaybeder. Şimdi Kureyş'in üstünlüğü ile ilgili rivayetleri inceleyelim.

Amr b. As (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakleder:

*“Kureyş, hayırda ve şerde Kıyamet gününe kadar, insanların işlerini idare edecektir.”*⁷³

Bu rivayet tarihi vakıalara uymadığı halde, kabile asabiyyeti adına Hz. Peygamber'e isnad edilebilmiştir.

Vasîle b. Eska'dan (r.a.) Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur:

*“Allah, İsmailoğullarından Kinâne'yi, Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'ten Hâşimoğullarını, Hâşimoğullarından da beni seçti.”*⁷⁴

Hz. Peygamber ile organik bağı olan kavim, kabile ve aileler bu tür rivayetler aracılığı ile bir kutsallığa ve üstünlüğe sahip olmaya çalışıyor, bu gayeyle Hz. Peygamber'i konuşurma yolunu seçiyorlardı.

⁷² Hatiboğlu, a.g.m. , 166.

⁷³ Tirmizî, fiten 49 (IV, 503).

⁷⁴ Müslim, fedâil 1 (II,1782); Tirmizî, menâkıb 1 (V, 584); Hâkim, a.g.e. , IV,86.

Tâbiîn âlimlerinden Katâde b. Diâme'ye (v. 117/735) ulaşan mürsel bir hadiste Resûlullah'ın şöyle buyurduğu aktarılır:

*“Allah bir peygamber göndermek istediğinde, yeryüzünde en hayırlı kabilenin hangisi olduğunu araştırır, sonra bu kabilenin en hayırlı adamını resul olarak gönderir.”*⁷⁵

İbn Ömer'den (r.a.) de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

*“İnsanlardan iki kişi de kalsa riyaset Kureyş'tedir.”*⁷⁶

Yeryüzünde huzur ve sükûnu temin edebilecek tek kabile de Kureyş'tir. Kureyş dünyaya nizamata verebilecek güçtedir adeta. Bu temenni Hz. Peygamber'in dilinde şöyle dile getirilmiştir:

*“Yeryüzündekilerin birbirlerine düşmelerinden emin olabilmeleri Kureyş'e veli olabilmekle mümkündür. Kureyş Ehlullah'tır. Onlara muhalefet etmeye yeltenecek herhangi bir Arap kabilesi, şeytan fırkası olduğunu bilsin.”*⁷⁷

Kureyş sadece başkanlıkta değil her konuda öne geçirilmeli ve ona tabi olunmalıdır:

*“Kureyş'ten öğrenin, ona öğretmeye kalkmayın. Onları devamlı öne geçirin, arkada bırakmayın. Çünkü Kureyşli bir adam, diğer insanlara nazaran iki kat daha güçlüdür.”*⁷⁸

Allah'ın sevgisine mazhar olmanın yolu da Kureyş'i sevmekten geçmektedir:

*“Kureyş'i seviniz. Zira onu seveni Allah da sever.”*⁷⁹

Kureyş kabilesi, bazı özellikleri sebebiyle Allah tarafından üstün kılınmıştır. Bu özellikleriyle de üstün kabile olmaya hak kazanmıştır.

“Allah Kureyş'i şu özellikleri sebebiyle üstün kılmıştır:

Ben onlardanım. Allah onlar hakkında sadece onları zikrettiği bir sûre indirmiştir. Yine Kureyş on yıl boyunca hiç kimsenin yapamadığı şekilde Allah'a

⁷⁵ İbn Sa'd, a.g.e. , I, 25.

⁷⁶ Buhâri, menâkıb 2 (I,155) ; Müslim, imâre 1 (II,1450).

⁷⁷ Hâkim, a.g.e. , IV,75.

⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII,545.

⁷⁹ Taberânî, a.g.e. , VI, 123; Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, II, 231.

ibadet etmiştir. Fil günü Allah onlara yardım etmiştir. Hilafet, sidanet (Kabe'yi koruma) ve sikayet (hacılara su temin etme) görevi de onlara aittir."⁸⁰

Kureyş sadece dünyada değil ahirette de en önde olacaktır(!) :

*"Kureyş Kıyamet günü tüm insanların önündedir. Kureyş'in şıarmayacağını bilseydim Allah katındaki mertebelerini onlara haber verirdim."*⁸¹

Kureyş'le ilgi rivayetlerde aşırıya kaçıldığı fark edilmiş olmalı ki, bazı rivayetlerde Kureyş'e itaat tahdid edilmiştir:

Abdullah b. Amr'dan nakledildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*"Bu (başkanlık işi) Kureyş'tedir, onlar dini ikame ettikleri müddetçe, biri çıkar da onlara düşmanlığa yeltenirse Allah onu yüzükoyun yere çarpar."*⁸²

Bu kadar yüce bir mertebeye ulaşan kişilere artık kimsenin dil uzatmaya da hakkı yoktur. Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.), Resûlullah'ı şöyle derken işittiğini naklede:

*"Kim Kureyş'i küçültmeye, ona hakarete kalkarsa, Allah onu rezil eder."*⁸³

Kureyşli idareciler çok aşırı gitmişlerse bu durumda yapılacak olan, sözlerine kulak vermek fakat yanlış görüşlerine tabi olmamaktır (!) Amir b. Şehr, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu haber veriyor:

*"Kureyş'in sözünü alın, fîlini bırakın."*⁸⁴

Kureyş'in Hz. Peygamber'den sonra gösterdiği performans, pek çok Müslümanı hayal kırıklığına uğratmış; Peygamberin vefatından daha 25 sene geçmeden Müslüman orduları birbirlerini öldürecekleri yollara düşmüşlerdi. Bu düşman kardeşlerin başkanları ise Kureyş'in gözde zatları idi. Kureyş'in içine düştüğü bu feci durum, onları mutlak başkanlar olarak gören çevrelerde bile artık

⁸⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelu'l-Mütenâhiye*, I, 297. (Müellif bu hadisin sahih olmadığını tasrih etmiştir.)

⁸¹ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelu'l-Mütenâhiye*, I,296.

⁸² *Ahmed b.Hanbel*, IV,94; *Dârimî*, siyer 78 (II, 556); *Buhârî*, ahkâm 2 (VIII, 105);

⁸³ *Ahmed b. Hanbel*, I, 171.

⁸⁴ *Ahmed b. Hanbel*, IV, 260.

Kureyş'in yok olmaya başladığı kanaatini uyandırmıştır. Bu ruh hali hadis suretinde şekillenerek rivayetlere aksetmiştir.⁸⁵

Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*“Arap kabilelerinin en evvel ortadan kalkacak olanı Kureyş'tir. Olabilir ki bir kadın yolda bir ayakkabıya rastlar da “Bu herhalde bir Kureyşlinin ayakkabısı olmalı” der.”*⁸⁶

Bazı rivayetlerde Kureyş'i felakete sürükleyecek olanlar, Emevîlerin çocuk yaştaki Mervânî halifeleri olarak gösterilir. Onun için onlardan uzak durulmalıdır.⁸⁷

Bu hususla ilgili olarak Ebû Hureyre'den (r.a) Resûlullah'ın şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

“İnsanları Kureyş'ten bu boy helak edecektir.” Dediler ki: *“O zaman ne yapalım?”* Buyurdu ki : *“Onlardan uzak durun.”*⁸⁸ Bu hadisin akabindeki hadiste Ebû Hureyre, Resûlullah'ın *“Ümmetinin helakinin yeni yetmeler eliyle olacağını”* buyurduğunu nakleder. Ebû Hureyre “yeni yetmeler” ifadesiyle de o cemaatte bulunan Mervân'ı kasteder.⁸⁹

Kureyş'in ve Arap ırkının üstünlüğüyle alakalı bu tür rivayetlerden anlaşılıyor ki, cahiliye devrinin ırk ve kabile asabiyeti, Hz. Peygamber'den kısa bir süre sonra tekrar hortlamış fakat bu sefer dini bir kisveye bürünerek kutsallık semsiyesi altına sığınmış; bu mevzuda ayetler kullanılmaya müsait olmadığından Hz. Peygamber'in hadisleri bu işe alet edilmek istenmiş ve bunda da nispeten muvaffak olunmuştur. Başkanlık makamının Peygamber ailesine hasredilmesiyle başlayan bu iş, bu kabilenin de dahil olduğu bir kavmi takdis noktasına varmıştır.⁹⁰ Ne var ki bu aşırılık kendi zıddını doğurmuş, Emeviler döneminde başlayan Kureyş düşmanlığı, Abbasiler döneminde Şuubiyye hareketinin de etkisiyle Arap düşmanlığına dönüşmüş; ifrat tefriti doğurmuştur.

⁸⁵ Hatiboğlu, a.g.m. , 195.

⁸⁶ *Ahmed b. Hanbel*, II, 336.

⁸⁷ Hatiboğlu, a.g.m. ,196.

⁸⁸ *Buhârî*, menâkıb 25 (IV, 177) ; *Müslim*, fiten 18 (III, 2236).

⁸⁹ *Buhârî*, menâkıb 25 (IV, 178).

⁹⁰ Hatiboğlu, a.g.m. , 207.

3. Arap Irkının ve Özelde Kureyş Kabilesinin Nikâh Hususundaki İmtiyazı Meselesi

Kur'ân ve sahih sünnet, evlilikte nesep unsuruna kesinlikle bir kıymet atfetmemiş; bu meseledeki temel şartın “iman” olduğunu açıkça vurgulamıştır. Yüce Allah'ın bu konudaki beyanı çok açıktır:

“Müşrik kadınları, iman edinceye kadar nikâhlamayın! İman etmiş bir cariye, -hoşunuza gitse de- müşrik bir kadından daha hayırlıdır. Müşrik erkekleri de iman edinceye kadar nikâhlamayın! İman etmiş bir köle – hoşunuza gitse de- müşrik bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırıyorlar, Allah ise kendi izniyle Cennet'e ve mağfirete çağırıyor. O insanlara ayetlerini açıklıyor, umulur ki öğüt alıp düşünürler.”⁹¹

Evlilik binasının sıhhati bakımından, eşlerin kişisel ve toplumsal vasıflarının birbirine uygun olması elbette lazımdır. Dini terminolojide “kefâet” denen bu şartın, nesep ile herhangi bir alakasından söz edilemez. İslam insanın değerini şahsında görür. Bu sebeple Peygamber devri evliliklerinde, pek asil mevkideki bazı müslümanların, cahiliye zihniyetinin yıkılışını göstermek için, kendi köle ve cariyeleriyle evlendiklerini görebiliyoruz.⁹²

Nebî (s.a.v.), halasının kızı Hz. Zeyneb bint Cahş'ı, azatlı kölesi Hz. Zeyd ile evlendirmiştir.⁹³ Yine Hz. Zeyd'in oğlu Hz. Üsâme'yi Kureyşli tanınmış bir ailenin kızı olan Fâtıma bint Kays ile evlendirmiştir.⁹⁴

Medine'ye hicret edenlerden Kureyşli hayırsever hanım Durre, Hz. Peygamber'in müşrik amcası Ebû Leheb'in kızı idi. Evlendiği zatlar arasında Zeyd b.Hârise⁹⁵ ile Dihye b. Halîfe de vardır.

⁹¹ 2. Bakara, 221.

⁹² Hatiboğlu, a.g.m. , 203. (sadeleştirilerek ve bazı tasarruflarla)

⁹³ Darekutnî, *es-Sünen*, III, 301; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 136; İbnu'l-Kayyim, *Zâdu'l-Meâd*, V,144.

⁹⁴ *Mâlik*, talâk 23 (II, 580-81); *Ahmed b. Hanbel*, VI, 411; *Müslim*, talâk 6 (II, 1114); Ebû Dâvûd, talâk 37 (II, 712); *Tirmizî*, nikâh 38 (III, 441); *Nesâî*, nikâh 22 (VI, 75-76).

Kureyşli Ebû Huzeyfe b. Utbe, Ensardan olan hanımı Sübeyte'nin azatlı kölesi Sâlim'i evlatlık edinmiş ve kardeşi Velîd'in kızı Kureyşli Hind bint Velîd'le evlendirmiştir.⁹⁶

Bilâl-i Habeşî (r.a.) Abdurrahman b. Avf'ın (r.a.) kızkardeşi Hâle'yle evlenmiş; Hz. Ömer kızı Hafsa'yı Hz. Selmân'a (r.a) teklif etmiş ancak bu evlilik gerçekleşmemiştir.⁹⁷

İlk müslümanlardan Mikdâd b. Esved'in (r.a) hanımı, Haşimî Dubâ'a bint Zubeyr b. Abdulmuttalib idi.⁹⁸

Bu misaller, Kureyşli olmayan erkeklerin pekâlâ Kureyşli hanımlar ile evlenebileceklerini gösteren en güzel delillerdir. Ancak hadis olarak nakledilen bir rivayet saadet asrı uygulamalarına tamamen zıttır:

*“Kureyşin hepsi birbirinin dengidir. (Bunların dışındaki) Araplar da birbirinin dengidir. Mevali de birbirine denktir.”*⁹⁹

Ancak İmam Mâlik (v.179/796) ve İbn Hacer (v. 852/1449) gibi münekkid hadis imamları, bu ve benzeri hadislerin sahih olmadığını söylemiş; nesepte kefâetin aranacağını söyleyen rivayetlerin asılsız olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁰ Ne var ki Kureyş'in ve Arapların üstünlüğüne işaret eden rivayetlerin psikolojik baskısı ve ağırlığından kurtulamayan, görüş ve hükümlerinde bu rivayetlerin tesirinde kalan âlimlerimiz, Kur'ân ve sahih sünnetin apaçık prensiplerine rağmen nikâhta nesebin nazar-ı itibara alınacağını söyleyebilmişlerdir.¹⁰¹

Bu husustaki Arap-Mevâlî çekişmesi oldukça ileri boyutlara varmıştı. Arapların efdaliyyetine inananlara göre, İslam'ın temel kaynaklarının yorumlanmasında Arapçaya tam manasıyla vakıf olamayan Mevâlî'nin Arap olan âlimler karşısında elbette bir üstünlükleri söz konusu değildi. Onların her hususta

⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II,600.

⁹⁶ *Buhârî*, nikâh 16 (VI, 122); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII,137.

⁹⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 137; İbnu'l-Kayyim, a.g.e. , V,144; San'ânî, *Sübülü's-Selâm*, III, 276.

⁹⁸ *Buhârî*, nikâh 16 (VI, 122-123).

⁹⁹ Serahsî, *Mebisût*, V,23; Ayrıca bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII,135; Heysemî, a.g.e. , IV,275. (Beyhakî'nin **Sünen**'inde “*dokumacılar ve hacamatçılar hariç*” ziyadesi vardır.)

¹⁰⁰ Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 166 -167.

¹⁰¹ Hatiboğlu, a.g.e. , s. 171-172.

Araplara tabi olmaları gerekirdi. Arap kadınlarıyla evlenmemeli, namazlarında Araplara tabi olmalı, Arap devlet başkanlarına tabi olup onlara karşı gelmemeli, her halükarda onların üstünlüklerini tasvip etmeliydiler (!)

Bu zihniyet bir rivayete şu şekilde yansıtılmıştı:

Arap asıllı Cerîr (r.a) ile İran asıllı Selmân (r.a) bir sefere çıkmışlar. Namaza kamet getirilmiş. Cerîr (r.a.) Selmân'a (r.a.) "Buyur imam ol" demiş. Selmân (r.a.) "Hayır olmaz, çünkü siz ey Araplar! Namazda önünüze geçemediğimiz gibi, kadınlarınızla da evlenemeyiz. Allah Hz. Peygamber'i sizlerden göndermekle sizi bizden üstün kılmıştır." demiş.¹⁰²

4. İslam Âlimlerinin Arapların Üstünlüğü Meselesine Yaklaşımları

Bazı İslam âlimlerinin bu konudaki rivayetlerin tesiri altında kalarak İslam'a uymayan görüşler serdettiklerini yukarıda söylemiştik. Mesela Irâkî (v.806/1404) **Kitabu'l –Kurb Fi Mahabbeti'l-Arab** isimli eserinde şöyle der:

"Allah yarattıklarına Arabı sevmeyi, onlara yardım etmeyi vacip kıldı. Yarattıklarının onlara buğzetmesini, onları aldatmasını haram kıldı. Onları sevmek, Hz. Peygamber'i sevmektir, onlara buğzetmek nifaka sebep olur, dinden çıkarır. Onları aldatmak kıyamet gününde şefaate nail olmaya mani olur."¹⁰³

Suyûtî (v. 911/1305) de **Kitabu'l-Kurb** isimli eserinde, Arapların bazı özelliklerinden dolayı faziletli olduklarını belirtir ve şöyle der:

"Allah beşerin efendisi Muhammed'i (s.a.v.) Nebî olarak göndermekle, Cennet ehlinin lisanını Arapça yapmakla, Arabı faziletli kıldı. Allah onları sevmenin Resulullah'ı sevmek olduğunu, onlara buğzetmenin nifak ve dinde ayrılık meydana getireceğini beyan etti."¹⁰⁴

İbn Teymiyye (v.728/1328) de Arapların üstünlüğüne inanmış olanlardandır. **Sırât-ı Müstakîm** adlı eserinde şöyle der:

¹⁰² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 387; Ayrıca bkz. İbn Sa'd, a.g.e. , IV, 90; Taberânî, a.g.e. , VI,238; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 134; Heysemî, a.g.e. , IV,275.

¹⁰³ Cihan, a.g.e. , s. 177 (Irakî, *Kitabu'l-Kurb*' dan naklen).

¹⁰⁴ Cihan, a.g.e. , s. 188 (Suyûtî, *Kitabu'l-Kurb*' dan naklen).

“Ehl-i Sünnet ve’l –cemâat mezhebinin inancına göre genel olarak Araplar, Rumu, Süryanisi ve Farslısı ile genelde Arap olmayanlardan, Kureyş kabilesi, geride kalan bütün Araplardan ve Hâşimî kolu bütün Kureyş kabilesinden daha üstün olduğu gibi, Peygamberimiz de tüm Hâşimoğullarının en üstün kişisidir. Üstünlük sıralamasında ilk sırada Arapların, sonra Kureyş kabilesinin ve daha sonra da bu kabilenin bir kolu olan Haşimoğullarının yer alması, Peygamberimizin bu koldan olmasından dolayı değildir. Gerçi bu da bir üstünlük faktörüdür ama aslında bu sıraladıklarımız kendiliklerinden üstündürler.”¹⁰⁵

Hicri V. asırda yaşamış bir Endülüslü âlim olan İbn Hazm’ın (v. 456/1064) bu konudaki görüşleri ise Kur’ân ve sahih sünnetle paraleldir. Ona göre müslümanın değeri, İslamlığının seviyesine göredir. Peygamber akrabası olmak kimseye ayrıcalık hakkı vermez. Nikâh mevzuunda da aynı anlayışla hareket eden âlimimiz, **Muhallâ** adlı eserinin “nikâh” bölümünde şöyle der:

“Bütün Müslümanlar kardeştir. Sıradan bir zenci kadının oğluna Haşimî halifenin kızı haram kılınmaz. Müslüman bir erkek, zinakâr olmadıkça faziletli bir Müslüman hanıma denktir.”¹⁰⁶

Mezheplerin kefâet konusundaki görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

İmam Mâlik’e (v. 179/795) göre kefâette “din”den başka bir hususa itibar edilmez.¹⁰⁷ Mâlikîler dışındaki diğer üç mezhep de kefâette nesep şartını ileri sürmüşlerdir.

Hanefî imam Serahsî (v. 483/1090), nesepte kefâetin geçerli olduğu görüşünü ileri sürer. Bedir savaşında Kureyşli müşriklerin, mübareze için üç Kureyşli müslüman istemelerini örnek göstererek, “Harpte kefâet talebi reddedilmediğine göre nikâhta hiç edilmez” demektedir.¹⁰⁸

Hanefî imamlardan İmam Muhammed’in (v. 189/805) bu husustaki görüşü ise daha ilginçtir. Ona göre dindarlığın kefâetle bir ilgisi yoktur. Zira dindarlık ahiret işidir, Dünya ahkâmı üzerinde bir rolü yoktur. Meğer kişi kendisiyle alay edilircesine fasık olur veya sarhoş olarak çarşı ve pazarlara çıkar da çocuklara

¹⁰⁵ İbn Teymiyye, *Sırât-ı Müstakîm* (müt: S. Uçan), s. 216.

¹⁰⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 24.

¹⁰⁷ İbn Kudâme, a.g.e. , IX, 391.

¹⁰⁸ Serahsî, a.g.e. , V, 23–24.

maskara olursa o zaman dindarlık nazara alınır.¹⁰⁹ Serahsî de aynı görüştedir. Ona göre de “üstünlüğün takvaya bağlı oluşu” ahirette geçerli olacaktır.¹¹⁰

Şafîiler kefâette şu hususları itibara alırlar: Din, nesep, hürriyet, meslek ve ekonomik durum, ayıplardan salim olmak.¹¹¹

Mezhep imamı Ahmed b. Hanbel (v.241/855), Haşimî kadınları Haşimî olmayanlara yakıştıramazken¹¹², bir başka Hanbelî âlim İbnu'l-Kayyim (v.751/1350), Kur'ân ve Sünnete göre, nikâhta “dine itibar etmek”ten başka bir şartın ileri sürülemeyeceği, nesep kefâetinin gerekmediği görüşündedir. O'nun bu konudaki görüşlerini, nikâhta kefâet mevzuundaki İslamî yaklaşımı ortaya koyması hasebiyle zikretmek istiyoruz:

“Kur'ân ve Sünnet kefâette dinden başka bir şart koşmamıştır. Hz. Peygamber'in hükmüne göre nikahta temel ve kemâl sadece dine itibar etmektir. Buna göre bir müslüman hanım bir gayr-i müslimle, iffetli bir hanım da fasık ve facir birisiyle evlendirilemez. Kur'ân ve Sünnet bunun dışında nesep, meslek, hürriyet ve zenginlik gibi hususları şart koşmamıştır. Köle oğlu kölenin iffetli ve mümin olması şartıyla asil ve zengin bir hanımla evlenmesine cevaz vermiştir. Kureyşli olmayan erkeklerin Kureyşli hanımları nikâhlanmasını; Haşimî olmayan erkeklerin Haşimî hanımlarla, fakir erkeklerin zengin kadınlarla evlenmesini caiz görmüştür.¹¹³

5. Arapçanın Üstünlüğüne İşaret Eden Hadisler

Arapların üstünlüğüne dair rivayet ve görüşlerden sonra şimdi bir lisan olarak Arapçanın üstünlüğüne işaret eden ve onu kutsallaştıran rivayetleri ele alalım.

Arap kavminin üstünlüğü kabul edilince, onun dilinin üstünlüğü de kaçınılmaz olmaktadır. Rivayetlerde Arapçanın özellikle Farsça ile çekiştiğini

¹⁰⁹ Merğînânî, *el-Hidâye* (müt: A. Meylani), II, 25; İbn Kudâme, a.g.e. , IX, 391; Zuhayli, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi* (müt: Ahmet Efe ve diğerleri), IX, 191.

¹¹⁰ Serahsî, a.g.e. , V, 23.

¹¹¹ İbn Kudâme, a.g.e. , IX, 391; Zuhaylî, a.g.e. , IX, 191.

¹¹² İbn Kudâme, a.g.e. , IX, 393.

¹¹³ İbnu'l-Kayyim, *Zâdu'l-Meâd*, V,144.

görmekteyiz. Arap-Fars çatışmasının rivayetlerdeki uzantısı ve yansıması olan bu tür haberler çoğu zaman âlimler tarafından hüsn-ü kabul görmüştür.

Öncelikle bütün dillerin aslının Arapça olduğu şeklindeki rivayetlere göz atalım. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber:

“Bu bilen bir kavim için (Arapça bir metin) olmak üzere ayetleri tafsil edilmiş bir kitaptır”¹¹⁴ ayetini okuduktan sonra şöyle buyurdu:

*“Burada sözü edilen Arapça Hz. İsmâil’e ilham edilmiştir.”*¹¹⁵

Câbir (r.a.) kanalıyla gelen bir başka rivayette ise Hz. Peygamber’in dilinden Hz. İbrâhim’e ilk vahyin Arapça nazil olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁶

Hatta Münâvî (v. 1031/1622) Hz. Peygamber’den başka beş peygamberin daha Arap olduğu gibi ilginç bir iddiada bulunur: Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. İsmail ve Hz. Şuayb.¹¹⁷

Hz. Âdem’in Cennette konuştuğu dilin Arapça olduğu; isyan edince Süryanice konuşmak zorunda kaldığı; tevbe edince tekrar ona Arapçanın verildiği de İbn Abbâs’ın dilinden nakledilmiştir.¹¹⁸

Mevzûât kitaplarında yer alan aşağıdaki rivayetler, Arapçanın üstünlüğü tezini savunmak için Hz. Peygamber’e isnad edilebilmiştir.

İbn Ömer’den nakledildiğine göre, Resûlullah şöyle buyurmuştur:

*“Cennet ehlinin dili Arapçadır; onlar Allah’ın huzurunda Arapça konuşurlar.”*¹¹⁹

*“Arapları üç sebepten ötürü seviniz: Çünkü ben Arabım, Kur’an Arapça’dır, Cennet ehlinin dili Arapçadır.”*¹²⁰

Hatta bazı rivayetlere göre Allah ve Cebrail’in dilleri bile Arapça oluyor, bütün peygamberlere Arapça vahyediliyordu:

¹¹⁴ 41. Fussilet, 3.

¹¹⁵ Beyhakî, *Şuabu’l-İman*, II, 234; Suyûtî, *el-Muzhir fî Ulûmi’l-Luğa*, I, 10.

¹¹⁶ Beyhakî, *Şuabu’l-İman*, II, 233.

¹¹⁷ Münâvî, a.g.e. , I, 179.

¹¹⁸ Suyûtî, *el-Muzhir fî Ulûmi’l-Luğa*, I, 9.

¹¹⁹ İbnu’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, III,71.

¹²⁰ Hâkim, a.g.e. , IV,87; Aliyyu’l-Kârî, a.g.e. , s. 277; Şevkânî, a.g.e. , s. 413.

“Allah her peygambere ancak Arapça vahiy indirir. Sonra o peygamber, o vahiy kavmine onların dilleriyle tebliğ edip açıklar.”¹²¹

Ebû Hureyre'den gelen bir rivayette ise Farsça yerilirken, Arapça cennetliklerin dili oluyordu:

“Allah'ın en nefret ettiği dil Farsça'dır. Şeytanlar Huzistanlıların, Cehennemlikler Buharalıların, Cennetlikler ise Arapların dilini konuşurlar.”¹²²

Yukarıdaki rivayette bir taşla birkaç kuş vurulması hedeflenmiştir. Farsça'nın kötülenmesiyle hem İranlılar hem Şuubiyye hareketi kötülenmiş; Mutezilî âlim Ebû Alî el-Cübbâ'nın (v. 303/915) memleketi olan Hûzistan'ın zemmiyle Mutezile hareketi de vurulmuş oluyor. Bir Türk bölgesi olan Buhârâ'nın ve dilinin kötülenmesiyle de Türkler nasibini almış oluyor.¹²³

Bu tür rivayetler Arapçayı yüceltmekle kalmayıp, diğer lisanlara karşı bir saldırı mahiyetine büründüğünden diğer milletler de hemen cevap olarak hadis kılığına soktukları rivayetleri tedavüle koymakta geç kalmamışlardır. İleride görüleceği üzere, özellikle Farsçayı öven rivayetler ortaya çıkmıştır.

6. İslam Âlimlerinin Arapçanın Üstünlüğü Meselesine Yaklaşımları

İslam âlimlerinin bir kısmı, Arapçanın üstünlüğüne işaret eden rivayetlerin tesiriyle Arapçaya bir kutsallık atfedip onu en üstün ve en mükemmel dil olarak ilan etmişler; bütün dillerin ona tabi olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Buna gerekçe olarak da Hz. Peygamberin Arap, Kur'an dilinin Arapça olması gösterilmiştir. İmam Şâfiî (v. 204/820), bu konudaki görüşlerini **er-Risâle** isimli eserinde ayrıntılı olarak şöyle serdetmiştir:

“Diller insanların birbirlerini anlamayacak derecede farklı olduğuna göre, bir kısmının diğerlerine tâbi olması ve kendisine tâbi olunan dilin, tâbi olan dilden üstün olması gerekir.

¹²¹ Ebû Nuaym, a.g.e. , II,52; Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, I,18; Heysemî, a.g.e. , X,53.

¹²² İbnu'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, III,71; İbn Arrrâk, *Tenzihu's-Şeria*, I,137; Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, I,18.

¹²³ Cündioğlu, a.g.e. , s. 144–162.

İnsanların lisan bakımından üstün olmaya en layık olanları, Peygamber'in dilini konuşan kimselerdir. Allah bilir ya, Peygamber'in dilini konuşanların bir harfte bile olsa, onun dilinden başka bir dil konuşanlara tabi olması caiz değildir. Aksine bütün diller, Peygamber'in diline tabidir ve ondan önceki din mensuplarının hepsi de onun dinine tabi olmak zorundadır. ”¹²⁴

İbn Teymiyye'ye (v. 728/1328) göre ise, Arapça öğrenmek akli geliştirir, ahlakı güzelleştirir, din duygusunu güçlendirir. Yine ona göre Kur'an dili olan Arapçanın dışında bir dili konuşmayı yaygın bir alışkanlık haline getirmek ve bu alışkanlığı şehirde, evlerde, çarşılarda, resmi dairelerde ve ilim çevrelerinde yaygınlaştırmak hiç şüphesiz “Acemlere özenme” kapsamına giren mekruh bir davranıştır.¹²⁵

İbn Hazm (v. 456/1064), bu meselede Kur'an zihniyetine paralel olarak, dillerin hepsinin bir olduğunu; aralarında fazilet yarışının söz konusu olmadığını; Kur'an'ın Arapça olmasının tek nedeninin, onun Arap kavmine gönderilişi olduğunu vurgular.¹²⁶ İbn Hazm **“Biz her peygamberi kendi kavminin lisanıyla gönderdik ta ki onlara (ayetlerimizi) apaçık anlatsın”**¹²⁷ ayetine vurgu yaparak şöyle der:

“Bazıları vahiy onunla geldiği için Arapçayı diğer dillerden üstün sayar. Hâlbuki Allah birçok dille vahyetmiştir. Hz. Musa'ya İbranice, Hz. İbrahim'e Süryanice vahyetmiştir. Bu duruma göre Allah katında bütün diller eşitlenmiş olur.”¹²⁸

İmam Gazali (v. 505/1111) Arapçanın diğer dillerden farklı olmadığını ve bir üstünlüğünün veya efdaliyyetinin söz konusu olmadığını vurgular. Dil ve edebiyat bilginlerin düştüğü yanlışlıklardan bahsederken şöyle der:

“Edebiyatçı da bunlardan biridir. Aklını kullansa bilir ki Arap dili, Türk dili gibidir. Ömrünü Arap dili öğrenmek yolunda harcayan kimse, Türk ve Hint

¹²⁴ Şafiî, *er-Risâle* (müt: A. Şener, İ. Çalışkan), s. 27-28.

¹²⁵ İbn Teymiyye, a.g.e. , s. 272, 273.

¹²⁶ İbn Hazm, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, I,35.

¹²⁷ 14. İbrâhîm,4.

¹²⁸ İbn Hazm, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, I,36.

dillerinde harcayandan farksızdır. Arap dilinin ötekilerden farkı, Şeriatın bu dille gelmiş olmasından ibarettir”¹²⁹

Arapçayı benzersiz ve eşsiz gören âlimlerin en kuvvetli dayanağı şüphesiz Kur’ân-ı Kerîm’dir; onda buldukları yüksek icaz ve belağattır. Fahreddîn Razî (v. 606/1209) Fussilet suresi 3. ayeti dolayısıyla şöyle der:

“Allah Kur’ân’ın Arapça olduğunu söylüyorsa bu, övmek ve yüceltmek gayesiyledir. Bu ise Arapçanın dillerin en üstünü olmasıyla mümkündür.”¹³⁰

İbn Kesîr de “**Biz onu akledip düşünesiniz diye Arapça bir Kur’ân olarak nazil ettik**”¹³¹ ayetini şöyle tefsir etmiştir:

“Kur’ân Arapça indirilmiştir. Çünkü Arap dili dillerin en fasih ve açığı, anlamı ifade etmede en zengin olanıdır. Allah en üstün kitabı, en üstün dille, en üstün peygambere en üstün melekler vasıtasıyla indirmiştir.”¹³²

7. Genel Değerlendirme

Kur’ân’ın açık beyanlarına rağmen bazı âlimlerin bu konuda hakikate ilgisiz kalmaları, önyargıların ve rivayetlerin tesirinde kalmalarıyla açıklanabilir. Kur’ân-ı Kerîm’in Arapça oluşunun tek anlamı vardır: İlk muhataplarının Arap olması. Dillerin farklılığı Kur’ân’da Allah’ın yüceliğine bir delil olarak sunulurken, bir dili dini gerekçelerle takdis etmek hilaf-ı hakikat olur. Görünen o ki Araplarla diğer kavimler arasındaki sürtüşmeler, siyasi mücadeleler ve iktidar kavgaları İslam’ın en temel ilkelerini bile gölgede bırakıp, ona muhalif görüş ve fikirlerin ilim çevrelerinde bile hüsn-ü kabulle karşılanmasına sebep olmuştur. Siyasal ve toplumsal olaylar bazen ifrat ve tefrit arasında orta yolun bulunmasına mani olmuş; tozu dumana katan hadiseler arasında hakikat çoğu zaman gündem dışı kalmıştır.

Cahiliyyenin kabile ve ırk asabiyeti yerine din kardeşliğini ikame eden Kitabullah’ın evrensel mesajları ve onun hayata dönüşmüş şekli olan Hz. Peygamber’in eşitlik ve adalete dayanan, bütün insanları bir tarağın dişleri gibi

¹²⁹ Gazâlî, *İhyâ*, III, 373.

¹³⁰ Razî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, VII, 347.

¹³¹ 12. Yûsuf, 2.

¹³² İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, II, 483.

Allah karşısında müsavî ilan eden,¹³³ takvadan başka bir üstünlük vesilesi olmadığını açıkça beyan eden kutlu öğretisi, kurumaya ve yıkılmaya yüz tutmuş insanlık ağacını yeniden yeşertip o ağacın türlü renk ve tatta meyveler vermesini sağlamıştır. Ne var ki Kur'an'ın insanlığa sunduğu bu taze iklim aradan fazla bir zaman geçmeden çölleşme emareleri göstermiş, risalet devrinden uzaklaştıkça eski bir takım cahiliye değerleri tekrar yeşermeye başlamıştı. İlk büyük sapma, devlet başkanlığının bir kabileye has kılınmasını takiben, saltanat idaresini kurmakta görüldü. Günümüze kadar yansıyan bir Arap ırkçılığı furçası İslam âlemini kültürel, sosyal ve dini tüm boyutlarda etkisi altına aldı. Hatta dindeki bazı esaslar, sünnet biçiminde tecessüm eden bazı uygulamalar bile bundan nasibini aldı. Araplara has yaşam tarzı, kıyafet vb. özellikler hadis ve sünnet görüntüsü altında dini bir kisveye büründü.¹³⁴ Hz. Peygamber'in Arap toplumunun bir ferdi olarak o günkü örf ve adetler çerçevesindeki bazı davranış ve uygulamaları da Sünnet kategorisine dahil edilerek, Allah'ın tüm insanlık için gönderdiği dinine bölgesel ve ırksal bazı motifler eklenmek istendi.

Özellikle Emevîler dönemindeki Kureyş-Emevî çekişmesi ve öncesindeki Hz. Ali-Hz. Muâviye kavgası her iki tarafın da kendilerini destekleyecek rivayetler üretme teşebbüslerini doğurmuştur.¹³⁵ Yine bu dönemde başlayan Arap-Mevâlî çekişmesi, İslam âlemini yavaş yavaş ırkçılık ve asabiyyet batağına sürüklemiş; Arap ırkçılığı kendi zıddı olan Acem ırkçılığını doğurmuş; eşitlikçi bir anlayışla ortaya çıkan Şuubiyye hareketi zamanla Acem ırkının üstünlüğü iddiasını savunma noktasına gelmiş, ifratla başlayan bir hareket tefritle neticelenmiştir. Arap-Acem çatışması her iki cepheden de birçok edebi mahsul üretmiş; Hz. Peygamber'in Arap, Kur'an'ın Arapça olması da bu çatışmada malzeme yapılmış, Hz. Peygamber adına uydurulan rivayetler bir silah gibi kullanılmış ve çoğu zaman bu yöntem etkili olmuştur.¹³⁶ O günkü sosyo-kültürel ortamın bir yansıması ve ürünü olan bu

¹³³ Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, IX, 38.

¹³⁴ Geniş açıklama ve örnekler için bkz. Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 42-46 ve 101-123.

¹³⁵ Kırbasoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, s. 284-285.

¹³⁶ Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi* (müt. S. Tuğ), II, 603.

rivayetler, sırf Hz. Peygamber'e isnad edildiği için, muteber kitaplarda hadis olarak yer alıp günümüze kadar gelebilmiştir.¹³⁷

B. Farşlılar ve Farsça İle İlgili Hadisler

1. Farşlılara Dair Hadisler

Arapların faziletleri ile ilgili rivayetler, sadece onların üstünlüğünü teyid için değil, aynı zamanda karşıtlarını aşağılamak için de kullanılıyordu. Bu dönemde Farşlılar da aynı yola başvurmakta bir beis görmeyecek ve kendi üstünlüklerine işaret eden rivayetleri hadis olarak tedavüle koymakta bir beis görmeyeceklerdi. Onlar da kendilerine karşı yapılan propagandalara Hz. Peygamber'in diliyle mukabele edeceklerdi.

Ebû Hureyre (r.a.) , Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu naklediyor:

*“Din Süreyya yıldızında asılı olsaydı bile, Farslı biri –veya Farşlılardan biri- ona ulaşana kadar çabalardı.”*¹³⁸

Ebû Hureyre'den gelen başka bir hadiste biraz daha ayrıntı vardır:

Hz. Peygamber'in yanında oturuyorken ona Cum'a Suresi nazil oldu. **“Onlardan olup henüz kendilerine katılmamış bulunan diğerlerine de o Peygamberi gönderdi.”**¹³⁹ ayetine gelince adamın biri “Kim onlar ya Resûlallah” diye sordu. Ona cevap vermedi. O sıra Selmân (r.a.) da aramızdaydı. Hz. Peygamber elini Selmân'ın omzuna koydu ve şöyle buyurdu: *“Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, iman Süreyya yıldızında olsaydı bile, bunlardan bazıları ona muhakkak ulaşırdı.”*¹⁴⁰

Yine Ebû Hureyre'den gelen bir başka rivayete göre ise Resûlullah şu ayeti okudu: **“Eğer yüz çevirirseniz, sizin yerinize başka bir kavmi getirir.”**¹⁴¹

¹³⁷ Bkz. Kırbaçoğlu, “İstismara Elverişli Münbit Toprak: Hadisler”, *İslamiyat*, C. 3, sayı: 3, 121-137.

¹³⁸ *Ahmed b. Hanbel*, II, 296-297; *Müslim*, fedâilu's-sahâbe 59 (II, 1972); *Tirmizî*, menâkıb 70 (V,726).

¹³⁹ 62. Cum'a, 3.

¹⁴⁰ *Buhârî*, tefsîr 3 (VI, 63); *Müslim*, fedâilu's-sahâbe 59 (II,1972); *Tirmizî*, menâkıb 70 (V,726) .

¹⁴¹ 47.Muhammed, 38.

Ardından Selmân'ın dizine vurarak *“Onlar işte bunun kavmidir.”* buyurdu.¹⁴²

Yukarıdaki rivayetlerin bir benzeri Hz. Selmân'dan da rivayet edilmiştir. O Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakleder:

*“Eğer bu din yıldızlarda asılı olsaydı bile, kalplerinin rikkatinden dolayı ona muhakkak Farşlılardan bir grup yapışırdı.”*¹⁴³

Yine Selmân'dan (r.a.) naklen Resûlullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

*“Ya Selmân! Bu din Süreyya yıldızına asılı olsaydı bile ona Farşlılardan bir grup erişirdi. Onlar öyle bir gruptur ki, Sünnetime ve hadislerime uyarlar ve bana çokça salavat getirirler. Ey Selmân! Ben mücahitleri ve savaşçıları severim.”*¹⁴⁴

Hz. Aişe'den rivayet edilen bir başka hadiste ise Resûlullah'ın:

“İlim Süreyya yıldızına bile asılı olsa onu Farşlılardan bir grup elde eder” buyurduğu nakledilir.¹⁴⁵

Ebû Hureyre (r.a.) kanalıyla gelen bir başka hadis Mevâlîye hitap etmektedir:

*“Ey Mevâlî topluluğu! Dinleyin: Araplar (dinden) yüz çevirdiler. İman eğer arşta bile asılı olsa onu talep edecek olan sizlerden çıkacaktır.”*¹⁴⁶

Yukarıdaki rivayette Mevâlî kelimesinin geçmesi ilginçtir. Çünkü “Mevâlî” kelimesi Hz. Peygamber'den çok sonra “Arap olmayan milletler” anlamını kazanmıştır. Bunun Hz. Peygamber'in diliyle ifade edilmesi bu rivayetin o günkü şartlar gereği üretildiğini gösterir.

Farşlılar İslam'a girişte birinciliği Araplara kaptırmışlar ama bunu daha sonra bir rivayet yoluyla telafi etmişlerdir. Bu rivayete göre Araplardan sonra İslam'a girmelerine rağmen onları sayıca epeyce geride bırakmışlar; hatta Araplar Farşlılara göre, beyaz bir koyun sürüsündeki birkaç siyah koyun kadar kalmıştır.

¹⁴² Tirmizî, tefsîru'l-kur'ân 47 (V, 382-383); Ebû Nuaym, a.g.e. , I, 4.

¹⁴³ Ebû Nuaym, a.g.e. , I,7.

¹⁴⁴ Ebû Nuaym, a.g.e. , I,7.

¹⁴⁵ Ebû Nuaym, a.g.e. , I,8.

¹⁴⁶ Ebû Nuaym, a.g.e. , I,6.

Huzeyfe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: *Geceleyin rüyamda beni takip eden siyah koyunlar gördüm. Ardından beyaz bir koyun sürüsünün onları takip ettiğini gördüm. (O kadar kalabalık idiler ki), siyah koyunları göremez oldum.* Hz. Ebû Bekir (bu rüyayı tabir babında) dedi ki:

“Ya Resûlallah! Siyah koyunlar sana uyan Araplardır. Beyaz koyun sürüsü ise sana tabi olan Acemlerdir. Onlar o kadar çoğalacaklar ki, Araplar artık fark edilmez olacak.” Bunun üzerine Resûlullah : *“Melek de aynen böyle tabir etti.”* buyurdu.¹⁴⁷

Farşlılar işi kendilerini Peygamber ailesinden, Ehl-i beytinden saymaya kadar vardırımlardır:

İbn Abbâs (r.a.) şöyle anlatıyor: Resulullah'ın yanında Farşlılardan bahsedildi; buyurdu ki: *“Farşlılar bizim yakınlarımız, Ehl-i Beytimizdir.”*¹⁴⁸

Benzer bir rivayet ise *“Onlar akrabalarımızdır, İshak oğullarındandır.”*¹⁴⁹ şeklinde aktarılmıştır.

Bir başka rivayet, Farşlıların Hz. Peygamber'e Araplardan daha yakın olduğunu bizzat Hz. Peygamber'e söyletmektedir:

Ebû Hureyre şöyle anlatır: Resulullah'ın yanında Mevali ve Acemlerden bahsedilince şöyle buyurdu:

*“Vallahi, ben onlara sizden –ya da bazılarınızdan- daha yakınum.”*¹⁵⁰

Araplar, İrânlıları ele geçirecekler ama onlar aslan kesilip Arapların boynunu vuracak, ganimetlerine el koyacaklar. Bir temenni olarak dile getirilen bu rivayet Hz. Peygamber'e şöyle söylenmiştir:

Huzeyfe (r.a.), Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu naklediyor:

*“Allah'ın Acemleri sizin hâkimiyetinize sokacağı günler yakındır. Ama onlar kaçmayıp birer aslan kesilecekler, boyunlarınızı vurup mallarınızı talan edeceklerdir.”*¹⁵¹

¹⁴⁷ Ebû Nuaym, a.g.e. , I, 9.

¹⁴⁸ Ebû Nuaym, a.g.e. , I, 11.

¹⁴⁹ Ebû Nuaym, a.g.e. , I, 11.

¹⁵⁰ Ebû Nuaym, a.g.e. , I, 12; *Tirmizî*, menâkıb 70 (V, 725-726).

¹⁵¹ Ebû Nuaym, a.g.e. , I, 13; Heysemî, a.g.e. , V,304.

Yukarıdaki rivayetler şunu göstermektedir: Arap milliyetçilerinin kendilerini yüceltmek için kullandıkları rivayet üretme metodunu, Fars milliyetçileri de benimsemiş ve bu şekilde hadisler yardımıyla onlardan geri kalmamaya gayret göstermişlerdir

Bu tür rivayetler salt marjinal grupların bir faaliyeti olarak görülemez. Emeviler ve Abbasiler dönemindeki sosyal ve siyasi kavgalar sebebiyle neşv-ü nema bulan bu rivayetlerin, şimdi değilse bile o devirlerde yaygın biçimde kullanıldıkları tahmin edilebilir. Bazı hadis kitaplarında **Fadlû'l-Faris** ya da **Fadlû'l-Acem**¹⁵² adı altında, Farslıların faziletleriyle ilgili rivayetlerin kaydedildiği bölümler yer almaktadır. Aynı durum **Arapların Faziletleri** bahsi için de geçerlidir. Bütün bu kavgaların neticesinde “Şuubiyye” olarak bilinen bir hareketin vücut bulduğu düşünülürse, bu rivayetlerin sadece belli grupların, marjinal çevrelerin bir marifeti olmadığı; bilakis geniş çerçeveli bir sosyo-politik arka plandan beslendiği söylenebilir.¹⁵³

Hâsılı Arap milliyetçiliği, Arap olmayan unsurları harekete geçirmiş; Arapların ve Arapçanın aleyhinde eserler yazmalarına sebep olmuştur. Bu tartışmaya taraf olanlara baktığımızda, ilginç örneklerle karşılaşmamız mümkündür. Mesela **Mecâzu'l-Kur'ân** gibi kıymetli bir eserin müellifi olan Ebû Ubeyde (v.210/825) birçok eleştiriler almış; kendisinin Yahudi kökenli olduğu, Arapçayı bilmediği, Kur'ân'ı yüzünden bile hatasız okuyamadığı söylenmiştir. Kendisini şiddetle tenkid eden âlimlerden biri de İbn Kuteybe'dir. (v. 267/889) Zahirde dini ve ilmi gibi görünen ve tabiatıyla çok farklı sahalara uzanan bu tartışmalarda asıl dikkat çekici husus, Ebû Ubeyde'nin (v. 210/825) Arapları şiddetle eleştiren kitaplarının, buna mukabil aslen İranlı olan İbn Kuteybe'nin ise **Tafdîlu'l-Arab** adında, Arapların faziletine dair bir eserinin bulunuyor olmasıdır.¹⁵⁴

¹⁵² Mesela bkz. *Tirmizî*, menâkıb 70 (V,725).

¹⁵³ Cündioğlu, a.g.e. , s. 154 -155.

¹⁵⁴ Cündioğlu, a.g.e. , s. 155-156.

2. Farsçayı Öven Ya da Yeren Hadisler

Farslılarla alakalı hadislerden sonra Farsçayı öven ya da yeren hadislere baktığımızda, bunların da kavmiyetçilik ve asabiyyet izi taşıdığı ve Resulullah'a nispetinin mümkün olmadığı görülecektir. Arapçanın üstünlüğüne dair hadisler İranlıları harekete geçirmiş, Peygamberin otoritesini kullanarak Farsçayı Arapça ile üstünlük yarışına sokmuşlardır.

Önce Farsça aleyhinde imal edilen rivayetlere bakalım. İbn Ömer, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakleder:

*“Arapçayı güzel konuşabilenleriniz sakın Farsça konuşmasınlar. Aksi takdirde nifaka sebebiyet verirler.”*¹⁵⁵

Bazı rivayetlere göre Farsça konuşmak aynı zamanda müriüvveti azaltan, fitneye sebep olan bir olaydır. Enes b. Mâlik (r.a.), Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu haber veriyor:

*“Farsça konuşan kimsenin fesatçılığı artar, müriüvveti azalır.”*¹⁵⁶

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu naklediyor:

*“Allah'ın en nefret ettiği dil Farsçadır. Şeytanlar Hûzistanlıların, Cehennemlikler Buhârâlıların, Cennetlikler ise Arapların dilini konuşurlar.”*¹⁵⁷

Çoğu Mevzuat kitaplarında yer alan bu rivayetlerden anlaşılın o ki, Arap-Fars çekişmesinden Farsça da nasibini almış ve sonuçta ortaya hadis kılığı altında komik rivayetler çıkmıştır.

Cündioğlu'nun bu konudaki yorumu şöyledir:

“Farsça aleyhinde imal edilen bu rivayetlerin, asırlar sonra İran'da Şif mezhebinin yayılmasıyla birlikte farklı bir istikamete yöneleceği pek tabii idi. Nitekim Türkçedeki “Öğrenme lisan-ı Farisî gider dinin yarısı (=yarısı) şeklinde bugün bile halk arasında dolaşan tekerleme, kolayca tahmin edileceği gibi artık bu sefer bir mezhep taassubunu dile getirmekte ve aynı zamanda dille dinin, dille

¹⁵⁵ Hâkim, a.g.e. , IV, 87.

¹⁵⁶ İbn Adiy, a.g.e. , IV, 109; Hâkim, a.g.e. , IV, 88.

¹⁵⁷ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, III,71.

kültürün halkın psikolojisinde nasıl da iç içe olduğunun ilginç bir misalini teşkil etmektedir.”¹⁵⁸

Farsçaya yapılan bu saldırılar karşısında Farslıların elbette öylece susup kalacakları beklenemezdi. Nitekim onlar da bu karalama kampanyasını tersiden işleterek hasımlarına mukabelede bulundular:

*“Cennet ehlinin dili Arapça ve bir inci gibi zarif olan Farsçadır.”*¹⁵⁹

*“Arşı taşıyan melekler, Fars dilini konuşurlar. Allah içinde kolaylık bulunan bir şey vahyedeceği vakit, onu Farsça vahyeder; eğer içinde zorluk bulunan bir şey vahyedecekse bu sefer Arapça vahyeder.”*¹⁶⁰

Ebü Ümame, Resulullah’ın şöyle buyurduğunu naklediyor:

*“Allah gazaplandığında vahyini Arapça, razı olduğunda ise Farsça inzal eder.”*¹⁶¹

Muğîre b. Şube de, Resûlullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber veriyor:

*“Allah bir kavme rahmet göndermeyi murad ettiğinde, onu Mikail ile birlikte Farsça gönderir. Bir kavme bela göndermeyi murad ettiğinde ise onu Cibril ile birlikte Arapça olarak gönderir”*¹⁶²

Farsçanın bu şekilde övülerek Arapçanın yerilmesi bunun adeta bir ölç alma saikiyle yapılmış olduğu intibahı vermektedir.

3. Genel Değerlendirme

Bu rivayetlerin akabinde genel bir değerlendirme olarak şunlar söylenebilir: İslam tarihindeki bazı ırkçı uygulamalar, bir tepki hareketi olan Şuubiyye akımının doğuşunda en önemli etken olmuştur. Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler döneminde adalet ve eşitlik prensiplerinin, İslam toplumunu oluşturan temel unsurlar için geçerli olması, bu dönemde Arap ve Arap olmayan unsurların asabiyyet duygularını

¹⁵⁸ Cündioğlu, a.g.e. , s. 147.

¹⁵⁹ Aliyyu'l-Kârî, a.g.e. , s. 273.

¹⁶⁰ İbn Arrâk, a.g.e. , s. I,136; Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, I,17.

¹⁶¹ İbn Arrâk, a.g.e. , s. I,136; Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, I,17.

¹⁶² İbn Arrâk, a.g.e. , s. I,136; Aliyyu'l-Kârî, a.g.e. , s. 273.

dizginleyerek, onların İslam çatısı altında mümin kardeşler olarak yaşamasını sağlamıştır.

Emeviler döneminde Mevâlîye yönelik bazı olumsuz tutum ve yaklaşımlar neticesinde asabiyyet yeniden canlanmış; Arap olmayanların ve özellikle Mevâlînin çoğunluğunu teşkil eden İranlıların kalplerinde, Araplara karşı zaten var olan kin ve adavet ateşinin alevlenmesine sebep olmuştur. Böylece Araplarla Mevali arasındaki çekişme şiddetlenmeye başlamış, sonra gayet açık bir şekilde “Şuubiyye” adı altında, Arap olmayan unsurların kavmi asabiyyetinin Arap asabiyyetiyle çarpışması şeklinde somutlaşmış; edebi, dini ve siyasi şekiller almıştır.¹⁶³

Şuubiyye hareketi içinde Türk, Rum ve Süryanî gibi unsurlar da yer almasına rağmen, hareketin bir nevi liderliğini yapanlar İranlılar olduğundan, diğer unsurlarla ilgili rivayetler –Türkler hariç- kıyıda köşede kalmış birkaç rivayetten öteye geçmezken, Farsça ve Farşlıları konu alan rivayetler, Arapları konu alan rivayetlerden sayıca hemen sonra gelmektedir.

Farşlıların bu harekette öne çıkmalarının en önemli sebebi, Araplar karşısında tattıkları mağlubiyetin acısını çıkarmak, geçmişteki acıların öcünü almak, siyasi alanda Araplar karşısında kaybettikleri üstünlüğü, dil ve kültürlerini, nesep ve asaletlerini överek en azından sosyo-kültürel alanda kazanmaya çalışmak ve böylece mağlubiyetlerini kısmen telafi etmektir.¹⁶⁴ Onların bu arzu ve hırsları rivayetler şekline bürününce, Araplar ve İranlılar arasındaki rekabet dini sahaya taşınmış; her iki taraf da Hz. Peygamber’in otoritesine sığınmak suretiyle fazilet ve üstünlük yarışına girmişlerdir.

Mevzu hadislerle ilgili eser veren alimler, bu tür milliyetçilik kokusu ve izi taşıyan, milletler ve dillerle ilgili hadislerin genel olarak mevzu olduğunu bir ilke olarak kabul etmişlerdir.¹⁶⁵ Buna rağmen dini edebiyata da sıçrayan siyasi ve kültürel ihtilaflar bu mevzu rivayetlerin âlimler ve ümmet tarafından muteber addedilen kaynaklara girmesine neden olmuştur. Bu eserlerin itibar ve şöhreti, bazen içerdikleri bu tür rivayetlerin de tezkiyesine yol açabilmiştir. Şunu söylemek

¹⁶³ Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şuubiyye*, s. 80–81.

¹⁶⁴ Kılıçlı, a.g.e. , s. 86–87.

¹⁶⁵ İbnu'l-Kayyim, *el-Menâru'l-Münîf*, s. 101; Aliyyu'l-Kârî, a.g.e. , s. 443.

gerekir ki, sahih İslami anlayışa uymayan rivayetlerin tekrar gözden geçirilmesi ve İslam'ın temel ilke ve prensiplerine göre değerlendirilmesi tüm Müslümanların vazifesidir.

C.Türklerle İlgili Hadisler

Çeşitli spekülasyon ve tartışmalara konu olmuş meselelerden biri de, Türkleri konu alan rivayetlerdir. Kimileri bu hadisleri Türk milliyetçiliğine mesned yapmış, kimileri de bu hadislerin Türkleri kötülediğini ve onları karaladığını iddia ederek, bu rivayetler üzerinden Arap ve İslam düşmanlığı yapmaya yeltenmiştir.

Aynı rivayetlerin farklı zihniyetler tarafından nasıl böyle taban tabana zıt yorumlandığı, calib-i dikkat bir husustur. Bu rivayetleri Türk kavmiyetçiliğine mesned yapanlar, Hz. Peygamber'in bu tür hadislerle Türklerin önemine işaret ettiğini; gelecekte Türklerin hâkimiyetini müjdelediğini; böylelikle Araplara ve tüm Müslümanlara bir mesaj verildiğini iddia etmişlerdir. Çünkü onlara göre İslam dünyası Türklerin hâkimiyetinden çıktıktan sonra rahat yüzü görmemiştir. Ortadoğu'daki elim manzaralar ve Ortadoğu Arap halklarının bugün içinde bulunduğu durum, hep bölgedeki Türk varlığının hâkimiyetini yitirmesinin bir sonucudur. Bu rivayetler İslam ülkeleri ve Müslüman halklar için Türklerin öneminin ne derece hayati olduğunu vurgulamaktadır.¹⁶⁶ Özellikle bu tür hadislerin Buhârî ve Müslim gibi hadis otoritelerinin eserlerinde de yer alması, bu iddia sahiplerine göre bu hadislerin sıhhatine en büyük delildir.

Bu tür rivayetlerin Türk düşmanlığı yapıp, Arap ırkçılığını desteklediğini iddia edenler ise, bunların Hz. Peygamber'in ve Arapların Türkler hakkındaki önyargılarının eseri olduğunu dillendirmişlerdir. Hz. Peygamber'i Türk düşmanı olarak gösteren bu zihniyet sahipleri, bu rivayetlerin İslam'ın ve onun Peygamberinin Türklere bakış açısını yansıttığını iddia eder, bunu desteklemek için ilmi olmayan spekülasyonlara girişerek mugalataya başvururlar. İslamı Arap ırkçılığı ve Türk düşmanlığına indirgeyerek hakaretimiz ve indi yorumlar

¹⁶⁶ Kitapçı, "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Türkler", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, XLIII, 106.

yaparlar.¹⁶⁷ Hiçbir ilmi tutarlılığı olmayan görüşler ileri süren bu zihniyet ne yazık ki malzemelerini hadis kitaplarındaki rivayetlerden temin etmektedir. Özellikle **Kütüb-i Sitte**'de yer alan rivayetleri göstererek, bunların Müslümanlar nezdinde muteber eserler sayıldığını; bu sebeple bu rivayetlerin Müslümanların ve İslam'ın Türkler hakkındaki görüşleri olarak gösterilebileceğini iddia ederler.¹⁶⁸

Dikkat çekici olan husus şudur ki, Türklerle ilgili rivayetleri benimseyerek onları adeta Türklerin kudsiyetine referans yapan zihniyetle, bu türden rivayetleri Türk düşmanlığına delil gösterenlerin ortak bir paydası, buluştukları bir ortak nokta vardır: Arap karşıtlığı, hatta Arap düşmanlığı. Bu ilginç durum, asabiyyet duygusunun farklı kutuplardaki insanları nasıl aynı noktada buluşturduğuna güzel bir örnektir.

Türklerle ilgili rivayetlere genel olarak baktığımızda, sayıca fazla olmadıklarını, ama bir hadisin bazen farklı varyantları da ayrı bir hadismiş gibi zikredildiğinde, sayıca kabarık olduğunu söyleyebiliriz. Bazen de uzun bir rivayet, parça parça rivayetlere bölünmüş, her biri ayrı bir hadis gibi algılanmıştır.

Ağırakça, bir hadisin birkaç lafız farkıyla tekrarlanan versiyonlarının da bazı araştırmacılar tarafından ayrı hadislermiş gibi değerlendirildiğini söyler.¹⁶⁹ Bu durumda da rivayet sayısı üç dört misli kabarık görünmektedir.¹⁷⁰

Türklerden bahseden hadisleri iki grupta mütalaa etmek mümkündür:

- a. Doğrudan Türklerin adı zikredilerek varid olan ve sıhhatlerine kanaat getirilen hadisler
- b. Türklerin adının geçmediği, ancak bazı vasıflarının zikri suretiyle onlara telmihte bulunan hadisler.¹⁷¹

Türklerle ilgili rivayetler, Buhârî (v. 256/870) ve Müslim'in (v. 261/874) **Sahîh**'lerinde, Tirmizî (v. 279/892), İbn Mâce (v. 27/886) ve Ebû Dâvûd'un (v.275/888) **Sünen**'lerinde, Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) **Müsned**'inde ve bazı mevzuat kitaplarında yer almaktadır. Bu hadislerin çoğu Türklerle ilgili olumsuz

¹⁶⁷ Bkz. Arsel, *Arap Milliyetçiliği ve Türkler*, s. 29–53.

¹⁶⁸ Arsel, a.g.e. , s. 29–53.

¹⁶⁹ Ağırakça, “*Hz. Peygamber'in Hadislerinde Türkler*”, XII. Türk Tarih Kongresi Dergisi, 532.

¹⁷⁰ Bu tür rivayet örnekleri için bkz. Kitapçı, a.g.e. , s. 107.

¹⁷¹ Ağırakça, a.g.m. , 527.

ifadeler içermekte, onların kendilerinden uzak durulması gereken yaratıklar olduğu, savaşçı, gaspçı bir millet olduğu, onlarla çarpışmadan kıyametin kopmayacağı ifade edilmektedir.

Türkleri öven hadisler, tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Kaşgarlı Mahmud'un (477/1085) **Divânu Lugati't-Türk** isimli eserinde senetsiz ya da çok belirsiz senetlerle nakledilen birkaç hadisten ibarettir. Bunların da başka hiçbir kitapta yer almaması, uydurma oldukları ihtimaline kapı açmaktadır.

Mevzuatla ilgili eser veren âlimlerden İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350), Türkler ve Habeşîler hakkındaki hadislerin uydurma olduğunu söylemiştir.¹⁷²

Araştırmacılara göre bu tür hadislerin uydurulmasına, ilk fetih hızlarını kaybeden Arapların diğer milletler karşısında, hâkimiyetlerinin yavaş yavaş ellerinden gittiğini görmeleri ve bu milletlerin zaman zaman Araplara karşı muvakkat ilerlemeler kaydetmeleri sebep olmuş olabilir.¹⁷³

Şeşen'e göre Halife Ömer devrinden itibaren Emevilerin sonlarına kadar devam eden Türklerle Araplar arasındaki mücadeleler, Araplar üzerinde fena bir tesir bırakmış; Araplar tarafından Türkler, "Bir gün Arapların ellerinden hâkimiyetlerini alacak, kafir oldukları için en sonunda Allah'ın gazabına uğrayıp mahvolacak bir kavim" olarak tahayyül edilmiştir.¹⁷⁴

Şimdi Türkleri konu alan rivayetlere geçebiliriz. Bu rivayetleri gruplandırarak incelemek daha yerinde olur.

¹⁷² İbnu'l-Kayyim, a.g.e. , s. 101.

¹⁷³ Şeşen, "Eski Arablara Göre Türkler", 16.

¹⁷⁴ Şeşen, a.g.m. , 15.

1. Türklerle İlgili Olumsuz İfadeler İçeren Hadisler

a. Araplara, Türklerden Sakınmayı Tavsiye Eden Hadisler

“*Habeşîler size karışmadıkça siz de onlara karışmayın, Türkler de size dokunmadıkça siz onlara dokunmayın.*”¹⁷⁵

Şarih Sehârenfûrî (v.1346/ 1927), bu hadisi şerh ederken Türklerin yaşadığı bölgelerin soğuk olması hasebiyle Resûlullah’ın sıcak iklimde yaşayan Arapları onları tahrik etmekten sakındırdığını; çünkü sıcağa alışkın olan Arapların soğuk bölgelerde çarpışmakta zorlanacağını ifade eder.¹⁷⁶

Türkler hakkındaki en meşhur hadis olduğundan bu rivayet değişik yorumlara ve değerlendirmelere konu olmuştur. Câhız **Resâil**’inin (v. 255/868) **Menâkıbu’t-Türk** isimli risalesinde “*Türkler size dokunmadıkça onlarla dost geçinin.*” şeklinde geçmekte olan bu rivayet ve benzerleriyle ilgili olarak şu yorumu yapar:

“Benî Kantûrâ diye bilinen Türklerin Irak bölgesine kadar geleceklerine dair rivayetleri duymuşundur. Bu tür hadisler, Arapları onlardan korumak ve ürkütmek maksadıyla söylenmişti. Şimdi ise onlar, İslam’ın önemli bir unsuru, kalabalık bir ordu, halifeler için koruyucu, sığınak, muhkem bir kale ve adeta bir iç gömleği gibi (halifelere) yakın oldular.

“*Türkler size dokunmadıkça onlara dokunmayın*” diye de bir rivayet vardır. Bu bütün Araplara bir tavsiyedir. En uygun olan onlarla barış ve anlaşma yolunu tutmamızdır(...) Hz. Ömer de “Bunlar cefası çok ganimeti az bir düşmandır” diyerek Arapları onlara saldırmaktan kinaye yoluyla menetmiştir.

Araplar düşmanlıkta ileri gidenler için darb-ı mesel olarak “Bunlar ancak Türk ve Deylemlilerdir” derler (...) Arapların kalbini Türkler kadar titreten başka bir kavim yoktur.”¹⁷⁷

¹⁷⁵ *Ebû Dâvûd*, melâhim 8 (IV, 486); Tâberânî, a.g.e. , XIV, 299; Şevkânî, a.g.e. , s. 416; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, III, 235.

¹⁷⁶ Sehârenfûrî, *Bezlu'l-Mechûd*, XII, 216.

¹⁷⁷ Câhız, *Resâilu'l-Câhız*, I, 75-76.

Şeşen bu hadislerin Türkleri methetmek için söylenmediğini, onlardan gelebilecek zararlardan kaçınmak için Araplara onlarla mümkün mertebe sulh içinde geçinmelerini tavsiye ettiğini ifade etmektedir.¹⁷⁸ O bu tür rivayetlerin genel olarak uydurma olduğu kanaatindedir.¹⁷⁹

İbn Mes'ud'dan (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

*“Türkler size dokunmadıkça onlara dokunmayın. Zira ümmetime Allah'ın verdiği nimetleri, onların elinden ilk alacak olanlar Kantûrâoğulları (yani Türkler)'dir.”*¹⁸⁰

Kitapçı, bu tür rivayetler için şu yorumu yapar: “Hz. Peygamber Türklerin hiçbir surette tahrik edilmemelerini, kendi hallerine bırakılmalarını, (Araplardan), kesin bir zaruret olmadıkça Türklerle açık bir harbe tutuşmamalarını, her halükarda sabırlı olmalarını ve onlarla mümkün mertebe dost geçinmelerini istemiştir (...) Zira Türkler Hz. Peygamber'in nazarında başka milletlerle mukayese edildiğinde Habeşliler gibidir (...) İşte onlara Arapların kılıç çekmelerini yasakladığı gibi, Türkler daha Müslüman olmadan önce de Arapların kılıç çekmelerini kesin bir suretle yasaklamıştır. Bu Hz. Peygamber'in kendi sağlığında Türklere karşı takındığı olumlu bir tavidir. Onun bu olumlu tavrının tespit ve kabul edilmesinde Türk tarih ve toplumu için birçok yararlar vardır. Hele hele Arapların kendi ırklarına ziyadesiyle düşkün, fazlasıyla hissi bir kavim oldukları göz önüne getirilirse bu durumun önemi bir kere daha ortaya çıkmaktadır.”¹⁸¹

Yazarın bu tür hadisleri Hz. Peygamber'in Türklere karşı takındığı olumlu bir tavır olarak görmesi, doğrusu zorlama bir yorum ve şahsi bir temenniden ibarettir. Sonuçta, *“Türklere ilişmeyiniz”* formundaki hadislerin mevzuat kitaplarında da yer aldığı göz önünde bulundurularak, mevzu olduğu söylenebilir.

¹⁷⁸ Şeşen, a.g.m. , s.19.

¹⁷⁹ Şeşen, a.g.m. , s.16.

¹⁸⁰ Nuaym b. Hammâd, *el-Fiten*, II, 679; Taberânî, a.g.e. , X,181; Heysemî, a.g.e. , V,304; Aclûnî, a.g.e. , I, 38.

¹⁸¹ Kitapçı, a.g.m. , 59.

b. Türklerden “Benî Kantûrâ” Olarak Bahseden Hadisler

Eski İbraniler ve İranlılarda olduğu gibi başka milletleri kendi atalarına bağlamak temayülünde olan Araplar, Türklerin İbrahim Peygamber’in öz Arap cariyesi olduğu söylenen Kantûrâ bint Meftûn’dan olan çocukların soyundan geldiğini iddia etmişlerdir.¹⁸²

Kitapçı mezkûr makalesinde, Arapların Türkleri kendi soylarından gelen bir millet olarak göstermeleri hakkında şöyle der: “Böylece Araplar güçlü, kuvvetli, kahraman ve yiğit bir millet olan Türkleri kendi saflarına katarak, onların şerefli mazi ve haldeki üstünlüklerini paylaşarak kendilerini çok daha güçlü ve asil olarak göstermek istemişlerdir (...) Bunu Arap entelektüellerinin bir zaafı olarak kabul etmemiz daha doğru olacaktır.”¹⁸³

Ancak bu ifadeler zorlama bir yorumdan ibarettir. Çünkü “Benî Kantûrâ” isimlendirmesi Arapların diğer milletlerin atası ve kaynağı olduğuna işaret eder ve Türklerin de üstün Arap ırkının bir kolu olduğu nazariyesine dayanır.

Şimdi “Benî Kantûrâ”dan bahseden rivayetlere bakalım. Müslim b. Ebî Bekre babasından Resûlullah’ın şöyle buyurduğunu nakleder:

“Ümmetimden bazıları, Dicle denin ve üzerinde köprüsü bulunan bir nehir yanında Basra adında bir düzlüğe inecekler. Bu şehrin ahalisi çoğalacak ve şehir Müslüman illerinden biri olacak. Ahir zamana doğru Kantûrâoğulları gelip nehrin yanına inecekler. Bunun üzerine şehir halkı üç gruba ayrılacak; bir kısmı öküzlerinin peşine takılarak kırlara gidip mahvolacaklar, bir kısmı başlarının derdine düşüp kâfir olacaklar, bir kısmı ise çocuklarını alıp onlarla savaşacak ve şehid düşecekler.”¹⁸⁴

Hz. Peygamber’den on yıllar sonra kurulan Basra’dan bahseden bu rivayetin Hz. Peygamber’e isnad edilemeyeceği açıktır. Zaten bir ilke olarak şehirlerden, onların faziletlerinden bahseden rivayetler uydurma kabul edilmiştir.

¹⁸² Şeşen, a.g.m. , 19.

¹⁸³ Kitapçı, a.g.m. , 65.

¹⁸⁴ Nuaym b. Hammâd, *el-Fiten*, II, 677; Ahmed b. Hanbel, V,45; Ebû Dâvûd, melâhim 10 (IV,488); İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 148.

Bir başka rivayette, ümmete Allah'ın verdiğini ilk gaspedecek olanların Kantûrâoğulları olduğu zikredilmiştir.¹⁸⁵

Abdurrahman b. Ebî Bekre, Abdullah b. Amr b. As'la aralarında geçen bir diyalogu şöyle anlatır: Abdullah: "Yakında Kantûrâoğulları sizi Irak'tan çıkaracak" dedi. Bunun üzerine: "Sonra dönecek miyiz?" diye sordum. "Bunu arzuluyor musun?" dedi. "Evet" dedim. Bunun üzerine "Sonra döneceksiniz ve orada gönül rahatlığıyla yaşayacağınız bir hayat olacak" dedi.¹⁸⁶

Kitapçı ilginç bir yaklaşımla, Kantûrâoğulları ile ilgili rivayetlerin Türklerin Ortadoğu İslam milletlerinin liderliği misyonunu en veciz şekilde dile getirdiğini iddia etmekte¹⁸⁷ ama bunu bu rivayetlerden, en ufak bir telmih olmadığı halde nasıl çıkardığını izah etmemektedir. Yine Kantûrâoğulları hadisleri ile ilgili yaptığı şu değerlendirme daha çok bir temenniye dile getirmektedir:

"Genellikle bu hadislerde destanî Türk varlığı; hiçbir güç ve kuvvetin yenemediği, zaman ve mekân mefhumunu aşan Türk gücü ve kuvveti dile getirilmektedir."¹⁸⁸

Kantûrâoğulları ile ilgili rivayetler bu yorumun aksine Türklerin, önüne geleni yakıp yıkan, girdiği yerleri harap eden, Müslümanların mülk ve saltanatını gasbeden bir kavim olduğunu ifade etmektedir. Özellikle Moğolların İslam âlemindeki tahribatına bir gönderme yapmaktadır sanki. Nitekim İbn Manzur (v. 710/1311) **Lisanü'l-Arab**'da Benî Kantûrâ ifadesinin Moğolları ve Türkleri kapsadığını zikreder.¹⁸⁹

Netice olarak Beni Kantûrâ rivayetlerini, Türkler aleyhindeki ifadeleri ve Arap asabiyyetinden izler taşıması hasebiyle, uydurma rivayetler olarak görmek en doğrusudur.

¹⁸⁵ Taberânî, a.g.e. , IX,26; Aclûnî, a.g.e. , I,38.

¹⁸⁶ Nuaym b. Hammâd, a.g.e. , II, 679.

¹⁸⁷ Kitapçı, a.g.m. , 102.

¹⁸⁸ Kitapçı, a.g.m. , 95.

¹⁸⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VI, 119.

c. Türklerin Bazı Bölgeleri İstila Edeceklerini Haber Veren Hadisler

Bu konudaki hadislerin sadece birkaçı Hz. Peygamber'den nakledilmiş; diğerleri genelde bazı sahabe ve tabînin görüşleri olarak nakledilmiştir. Bu sebeple sadece Hz. Peygamber'e izafe edilenleri aktarmakla yetineceğiz.

Abdullah b. Büreyde, babasından Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu naklediyor:

“Ümmetimi, geniş yüzlü, küçük gözlü, yüzleri deriden kalkanlar gibi olan bir kavim önüne katıp sürecek. Onlar üç defa Arap yarımadasına varacaklar. Birincisinde kaçan kurtulur. İkincisinde bazısı kurtulur. Üçüncüsünde ise (insanların) köklerini kazırlar. Bunlar Türklerdir. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, atlarını Müslümanların mescidinin direklerine bağlayacaklar.” Ravi Büreyde, Türklere dair bu duyduklarından dolayı, kaçmak için daima yanında iki veya üç deve ve yolculuk için lüzumlu eşya bulundururdu.¹⁹⁰

Bir başka rivayet Hz. Peygamber'den muallak olarak şöyle rivayet edilmiştir:

“Türkler iki defa çıkış yapacaklar. Birincisinde Azerbaycan'ı, ikincisinde oradan Fırat'a kadar olan bölgeyi tahrip edeceklerdir”¹⁹¹

Bu hadislerin de Moğolların İslam ülkelerine yaptığı akınlara işaret ettiği anlaşılmaktadır. Bu da, bazı tarihi vakıaların daha sonra hadis suretine bürünerek, Hz. Peygamber'in diliyle ifade edildiğini ve ardından bir etki meydana getirmek amacıyla tedavüle konduğunu göstermektedir.

d. Türklerle Savaşmadıkça Kıyametin Kopmayacağını Haber Veren Hadisler

Bu kısım hadislerde Türklere, ya “Türk” kelimesi bizzat tasrih edilerek, ya da bazı özellikleri zikredilmek suretiyle işaret edilmektedir.

¹⁹⁰ Nuaym b. Hammâd, a.g.e. , II,678–679; *Ebû Dâvûd*, melâhim 9 (IV,486).

¹⁹¹ Nuaym b. Hammâd, a.g.e. , II,677 ve I,221.

Bu rivayetlerde Arapların basık burunlu, küçük ve çekik gözlü, geniş ve deriyle kaplı kalkan gibi yüze sahip olan Türk kavmi ile savaşmalarının kıyamet alametlerinden olduğu ifade edilmektedir. Hadisler **Kütüb-i Sitte**'nin tamamında ve Ahmed b. Hanbel'in (v. 2417855) **Müsned**'inde yer almaktadır. Aslında ortada tek bir hadis vardır. Bu hadis de sahabeden Ebû Hureyre ve Amr b. Tağlib kanalıyla rivayet edilmiştir. Buhârî'nin (v. 256/870) rivayeti Ebû Hureyre ve Amr b. Tağlib kanalıyla, diğerlerindeki rivayetler ise Ebû Hureyre kanalıyla gelmiştir. Bu iki sahabe kanalıyla gelen rivayet mana itibariyle aynı olup, metinde bazı farklılıklar görülmektedir.

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Siz küçük gözlü, kırmızı yüzlü, basık burunlu, yüzleri örsle dövülmüş kalkana benzeyen Türklerle savaşmadıkça kıyamet kopmayacaktır.”¹⁹²

Aynı hadisin bazı varyantlarında Türk lafzı geçmeden, yukarıda geçen rivayetteki özellikleri sıralanarak onlara telmihte bulunulur. Hadisteki ravi tasarrufları bazı lafız farklılıklarına neden olmuşsa da rivayetlerin kaynağı birdir.

Ebû Hureyre (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu naklediyor:

“Siz küçük gözlü, kırmızı yüzlü, basık burunlu, yüzleri deriyle kaplanmış kalkana benzeyen ve kıldan ayakkabı giyen bir kavimle çarpışmadıkça kıyamet kopmayacaktır.”¹⁹³

Ebû Bekir (r.a.) kanalıyla gelen bir rivayette ise bu kavmin Deccal'a uyacağı zikredilmektedir:

“Deccâl doğuda Horasan denilen yerden çıkacak, Ona yüzleri örsle dövülmüş kalkanlara benzeyen kavimler uyacaktır.”¹⁹⁴

Diğer benzer rivayetlerde ise bu özelliklere sahip olup Deccâl'e uyacak kişilerin Hûzistan ve Kirmân halkı olduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁵

¹⁹² Nuaym b. Hammâd, a.g.e. , II,681; *Buhârî*, cihâd ve siyer 95 (III,23); *Müslim*, fiten 18 (III,2223); *Ebû Dâvûd*, melâhim 9 (IV,986); İbn Hibbân, a.g.e. , XV,147.

¹⁹³ *Ahmed b. Hanbel*, II,239; *İbn Mâce*, fiten 36 (II,1372); *Tirmizî*, fiten 40 (IV,497); *Nesâî*, cihâd 25 (VI,44).

¹⁹⁴ *Ahmed b. Hanbel*, I,4.

¹⁹⁵ Nuaym b. Hammâd, a.g.e. , II, 679; *Ahmed b. Hanbel*, II,319.

Bu rivayetlerin genel karakterine baktığımızda, bunların Türkler hakkında olumsuz bir imaj uyandırdıkları görülmektedir. Kıyametin kopmasıyla onlarla savaşmak arasında bir bağ kurulması suretiyle, adeta onlarla karşılaşmanın dünyanın sonu olacağı izlenimi uyandırılmakta; onların Deccâl'e uyacağı söylenerek sanki Deccâl'in adamları ve yardımcıları oldukları ifade edilmektedir. Bazılarında "Türk" kelimesi geçmese bile, rivayetler bir bütün olarak düşünüldüğünde, bunlarla Türklerin kastedildiği rahatlıkla anlaşılabilir.

e. Genel Değerlendirme

Türklerin Müslüman olmadan önce Arap-Müslüman ordularıyla çetin mücadele ve savaşlara giriştikleri bir vakıadır. Bu rivayetler, İslam ordularını zora sokan, onların başını ağrıtip epeyce uğraştıran savaşçı Türklere olumsuz anlamda bir telmihte bulunmaktadır. Yine Moğolların İslam âlemindeki tahribatı da bu tür rivayetlerin yaygınlık kazanmasını sağlamış olabilir. Her halükarda Türkler aleyhindeki bu hadislerin, Hz. Peygamber'den uzun yıllar sonra meydana gelen tarihi gelişmeleri haber veren bu rivayetlerin, Hz. Peygamber'e isnadı kanaatimizce doğru olmasa gerektir. Bu rivayetler o günkü siyasi ortamın, tarihi vakaların rivayetlere dönüşmüş şekli olarak görülebilir.

Klasik hadis usulüne göre bu son grupta zikredilen hadislerin çoğu sahih, en azından hasendir. Ancak senedine itibar edilerek verilen bu hüküm, rivayetin metni için geçerli olmayabilir. Bu sahihler **Kütüb-i Sitte**'de yer almış ve sağlam senetlerle Hz. Peygamber'e isnad edilmiştir. Ancak senedin sıhhati her zaman metnin sıhhati anlamına gelmez.¹⁹⁶

Klasik Hadis Usulünün burada bir çelişmesine de dikkat çekmemiz gerekir. Genelde milletler ve lisanlarla ilgili rivayetler ilke olarak mevzu kabul edilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in İslam'ın eşitlik ve adalet prensibine aykırı sözler söylemesi muhaldir. Ancak bu ilke bütün rivayetler için geçerli bir esas olmamıştır. Bu tür rivayetlerin bir kısmı ya ifrat derecesine varan bir övgü veya yergi

¹⁹⁶ Dumeynî, *Hadiste Metin Tenkidi Metodları* (müt: İ. Çelebi, A. Bebek, A. Yücel), s. 49.

dolayısıyla ya da isnadlarındaki kusur sebebiyle mevzûât kitaplarında yer almış; bir kısmı ise sırf Buhârî ve Müslim’de yer aldığı veya senetlerinde bir problem olmadığı gerekçesiyle göz ardı edilmiştir. Ne var ki muteber kitaplara geçen bu rivayetler, aynı zamanda Müslümanların zayıf karnını oluşturmuş, bazen de onlara yönelik bir saldırı malzemesi olmuştur. “Kendi silahıyla vurulmak” gibi bir trajedinin ortaya çıkmasına neden olan bu hadisler, düşmanlarının her zaman İslam’a karşı kullandıkları bir koz olmuştur. Daha önce de değindiğimiz gibi bazı art niyetli yazarlar, saldırılarını bu tür rivayetler üzerinden gerçekleştirmişler, İslam’ın Arapçılık esasına dayandığı ve diğer milletleri tahkir ve tazyif ettiği gibi gülünç iddiaları dile getirebilmişlerdir.¹⁹⁷

Kanımcı bu tür rivayetlerin, **Kütüb-i Sitte** veya diğer muteber sayılan hadis kaynaklarımızda yer alsa da Müslüman ilim adamları tarafından tekrar değerlendirme konusu yapılması ve eleştiri süzgecinden geçirilmelerinde büyük fayda vardır.¹⁹⁸ İslam’ı ve Müslümanları şaibe altında bırakan bu tür ithamlara set çekmek için Müslümanların bir özeleştiriyeye teşebbüs etmeleri elzemdir.

Hakaret ve saldırı amaçlı, İslam düşmanlığına dayalı eserlerin ilmilik ve ciddiyetten uzak olduğu ve nazar-ı itibara alınmaması gerektiği söylenebilir. Ancak bu eserlerdeki malzeme ve argümanların bizim kültürümüzden ve özellikle Tefsir ve Hadis literatürümüzden alındığını düşünürsek, İslam hakkında yeterli bilgiye sahip olmayanların kafasını karıştırabileceği ve akıllarına birçok soru işareti takabileceği ihtimalini görmezlikten gelemeyiz. Kırbaçoğlu’nun da dediği gibi “Bu ise, hadisler meselesinin İslam’ın sadece bir iç meselesi olmakla kalmayıp kendini ona mensup hissetmeyenlerin İslam’a karşı takındıkları menfi tutumların oluşmasında da belli ölçüde etkili olduğunu göstermektedir.”¹⁹⁹

Müslümanlara düşen, mevzuat alanında takdire şayan eserler veren hadis ulemasının açtığı bu çığırı genişleterek bunu sistematik bir metod haline getirmek, onların gösterdiği çaba ve himmeti kendi çağlarına taşımak, hadis literatüründe yer alan özellikle “fiten” ve “menâkıb” mevzuundaki rivayetleri yeni bir bakış açısıyla

¹⁹⁷ Örnekler için bkz. Arsel, a.g.e. , s. 29-53.

¹⁹⁸ Alimlerin Buhârî ve Müslim’e yönelik bazı eleştirileri için bkz. Hatiboğlu, a.g.e. , s.195-224.

¹⁹⁹ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, s.17.

tekrar gözden geçirmektir. Yoksa bu rivayetler Müslümanların “böbrek taşı” olarak onları rahatsız etmeye devam edecektir.

f. Yecüc ve Mecüc İle İlgili Rivayet ve Yorumlar

Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) **Müsned**'inde, özelliklerinden Türkler olduğu anlaşılan bir kavmin, “Yecüc ve Mecüc” denilen kavim olduğu ifade edilmektedir.

İbn Harmele, teyzesinden Resulûllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu naklediyor:

“Siz düşman yok diyorsunuz ama geniş ve örsle dövülmüş kalkan gibi yüzleri olan, kırçıl saçlı, her tepeliğin arkasından çıkacak bir kavim olan Yecüc ve Mecüc ile savaşincaya kadar, düşmanlarla çarpışmaya devam edeceksiniz.”²⁰⁰

Yecüc ve Mecüc ismi Kur'an'da bazı ayetlerde geçmekte olup, müfessirler tarafından farklı yorumlara konu olmuştur:

“Yecüc ve Mecüc'ün seddi açıldığında, onlar her bir tepeden akın ederler.”²⁰¹

“Zülkarneyn iki seddin arasına kadar ulaştı. Onların önünde hemen hemen hiçbir sözü kavrayamayan bir kavim buldu. Dediler ki: “Ey Zülkarneyn! Gerçekten Yecüc ve Mecüc yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyorlar, bizimle onlar arasında bir sed inşa etmen için sana bir ücret ödeyelim mi?”²⁰²

Bu ayetlerde geçen Yecüc ve Mecüc'ün kimler olduğu ve hangi özelliklere sahip olduğu müfessirler tarafından tartışılmıştır. Semerkandî (v. 383/993) onlar hakkında şu bilgiyi verir:

“Yecüc ve Mecüc , iki kabile olup çokluklarından dolayı kendilerine bu isim verilmiştir. İslam âlimleri arasında bunlara dair çeşitli rivayetler vardır (...) İmam Dahhâk onlar hakkında şu bilgiyi verir: Onlar Türkmen soyundan bir kavimdir.

²⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, V,271.

²⁰¹ 21. Enbiyâ, 96.

²⁰² 18. Kehf, 93-94.

İçlerinden bir kısmı ava gittiği sırada Zülkarneyn iki dağ arasına bir sed yapmıştır. Ava gidenler seddin diğer tarafında kaldıkları için, kendilerine terk edilip kalan manasına “Türk” denmiştir. İbn Abbâs ise onlar hakkında şöyle der: Yecüc ve Mecüc, Nuh’un (a.s.) oğlu Yafes’in soyundandır. Onların sayısı bütün insanların sayısının on katıdır (...) Bir kısmının kulakları çok uzun olup kilim gibidir, birini altlarına döşek, birini de üstlerine yorgan olarak kullanırlar. Canlılardan ne bulurlarsa yerler, hatta kendi ölümlerini bile yerler...²⁰³

Tarihçilere göre Nuh’un (a.s) evladı üçtür: Sâm, Hâm, Yâfes. Sâm Arap ve Rumların; Hâm Habeşî, Zenci ve Nûbîlerin; Yâfes de Türk, Sakâlibe ve Yecüc-Mecüc’ün babasıdır.²⁰⁴ Tarihçilerin bu görüşü Semüre b. Cündüb’den gelen bir rivayette bizzat Hz. Peygamber’e izafe edilmiştir.²⁰⁵

Buna göre Türkler en azından Yecüc ve Mecüc’le aynı soydan gelmekte ve onlarla akraba olmaktadır. Buhârî şarihi Aynî (v. 855/1451), Türklerin Yecüc ve Mecüc’ün amcaoğulları olduğunu nakleder. Hatta Türklerin bir kısmının merkep soyundan geldiğini iddia edenler olduğunu dahi zikreder.²⁰⁶ Bu tür rivayetlerde daha çok Vehb b. Münebbih’in (v. 110/728) ismi geçtiğinden bunların İsrailiyat eseri olduğu muhakkaktır:

“Vehb b. Münebbih der ki: “Türkler Yecüc ve Mecüc’ün amcazadeleridir. Zülkarneyn seddi inşa ettiğinde bir kısmı seddin arkasında bırakıldığından onlara “Türk” denmiştir.”²⁰⁷

Suyûtî (v. 911/1505) de tefsirinde birçok görüşün yanı sıra, Yecüc ve Mecüc’ün yirmi iki kabileden müteşekkil olduğu, bunlardan birinin Türk olduğu ve Zülkarneyn seddinin gerisinde kaldıkları görüşüne de yer verir.²⁰⁸

Nesefî’ye (v.710/1310) göre ise Yecüc ve Mecüc, her ikisi de Yafes’in soyundandır. Yecüc Türklerden, Mecüc ise Ceyl ve Deylem halkındandır.²⁰⁹ Kadı

²⁰³ Semerkandî, *Tefsiru’l-Kur’ân* (müt. : Mehmet Karadeniz), IV,114.

²⁰⁴ Miras, *Tecrîd-i Sarîh*, IX, 97.

²⁰⁵ Tirmizî, menâkıb 69 (V, 725); Ayrıca bkz. Heysemî, a.g.e. , I,193.

²⁰⁶ Aynî, *Umdetu’l-Kârî*, XII, 11.

²⁰⁷ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VI,122.

²⁰⁸ Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, V, 456; ayrıca bkz. İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, V,190; Razî, a.g.e. , XXI,170.

²⁰⁹ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl*, II,22.

Beydâvî (v. 685/1286) de Neseî (v. 710/1310) ile aynı görüştedir.²¹⁰ Yecüc ve Mecüc'ün Türkler olduğu ya da onlarla aynı soydan olduğu görüşü birçok müfessir ve şarih'in ortak kanaatidir. Yecüc ve Mecüc ile ilgili daha ilginç ve mitolojik karakterli öyküler de anlatılmıştır. Ancak bunların mesnedsiz olduğu ve daha çok İsrailiyata dayandığı görülmektedir.

Yecüc ve Mecüc'ün elli beş grup olduğu ve hiçbirinin diğerine benzemediği, her birisinin öldüğünde arkasında en az bin kişilik bir zürriyet bıraktığı, insanların on cüz olup, dokuzunu Yecüc ve Mecüc'ün oluşturduğu ve daha bir sürü ilginç ve garip rivayet tefsir kitaplarında yer alabilmiştir.²¹¹

Müfessir İbn Kesîr (v. 774/1373), Yecüc ve Mecüc'ün, Hz. Adem'in toprağa düşen bir damla nutfesinden türediğini ifade eden bir rivayeti naklettikten sonra bunun garip olduğunu, akli ya da nakli hiçbir delile dayanmadığını, bu konudaki ilginç rivayet ve haberlerin münker ve asılsız olduğunu, İbn Ebî Hâtim'in (v. 327/938) bu meyanda rivayet ettiği bazı hadislerin ise sahih olmadığını vurgular.²¹²

Hak Dini tefsirinin müellifi M. Hamdi Yazır (v. 1361/1942), yukarıdaki görüşlere yer verdikten sonra şu ilaveyi yapar: “Ebu Hayyan der ki: “Bunların aded ve eşkâli hakkındaki sözlerin hiçbiri sahih değildir.” Velhasıl Yecüc ve Mecüc vaktiyle bir veya iki kavmin ism-i hâssı (özel ismi) olsa da doğrusu, lisan-ı İslam'da müteâref olan (bilinen, anlaşılan) mefhum şudur: Aslı ve nesebi belirsiz, din ve millet tanımaz bir halîta-i beşer (karışık bir insan topluluğu) ki, huruçları Eşrât-ı Sâat'tendir (Kıyamet alametlerindedir). Arzı ifsad edeceklerdir.”²¹³

Ucube yaratıklar olarak akla hayale sığmaz şekilde tarif ve tavsif edilen Yecüc ve Mecüc kavminin, bir mitoloji havası içinde ve dönüp dolaşp Türklerle bağlantısı kurularak anlatılan hikâyelerinin klasik tefsir ve şerh kitaplarımızda yer alması, o dönem Arapları arasındaki Türk anlayışını yansıtmaları bakımından ilginç ve manidardır. Yazır'ın dediği gibi, Kur'an'da geçen Yecüc ve Mecüc'ün, kıyamet işaretlerinden olan ve ne idüğü belirsiz bir topluluk olduğu anlaşılıyor. Ancak

²¹⁰ Beydâvî, *Envaru't-Tenzîl*, II,29.

²¹¹ Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, V,456-457; Hâzin, *Lübâbu't-Te'vîl*, III,210.

²¹² İbn Kesîr, a.g.e. , III,109.

²¹³ Yazır, *Hak Dini*, V,420.

ayetlerdeki Yecüc ve Mecüc, tefsirlerde bazen Türk oluyor; bazen Türklerin amca çocukları veya akrabalarına dönüşüyor; ya da en azından Yafes'in çocukları olarak Türklerle soydaş çıkıyor. Klasik tefsirlerdeki görüşler genelde hep birbirinin tekrarı ve açıklaması gibi olduğundan bütün Yecüc ve Mecüc efsaneleri Türklerin etrafında dönüp dolaşmaktadır. Aynı durum hadis şerhleri için de geçerlidir. Hadislerdeki “Yecüc ve Mecüc” ifadeleri şerhedilirken tefsirlerdeki görüşlerin aynısına yer verilmiştir.

Yecüc ve Mecüc ırkı etrafında oluşturulan bu hurafe ve efsanelerin, akla ve dine mugayir bu hikâyelerin arka planına bakılırsa, İsrailiyattan alınmış bir temel etrafında, Emevîler dönemindeki Türk –Arap mücadelelerinden miras kalmış Arap asabiyetinin, Türklere bakış açısını yansıttığı ve o dönemdeki mücadele ve çatışmaların bir ürünü olduğu görülebilir.²¹⁴

Ahd-i Atık'ın “Hezkıyal”, “Tevârih-i Evvel” ve “Tekvîn” kitaplarında “Magog” yani Mecüc ismi geçer. Bazı Ahd-i Atık müfessirleri Magog'un Türklerin atası olduğunu söylemiş; buna Gog'u yani Yecüc'ü de eklemişlerdir. Bu tefsirlerde şu ibareler yer alır:

“Turkaye yahut Türkaye milleti Yafes nesline mensuptur. Çünkü bunların nesepleri Magog'dan gelir.”

Ahd-i Atık ve eski tefsirlerinde bulunan ve Türkleri Yecüc ve Mecüc'e nispet eden ifadeler de klasik tefsir ve hadis kitaplarında yer alan Yecüc ve Mecüc hikâyelerinin İsrailiyat olduğu görüşüne kuvvet kazandırmaktadır.²¹⁵

Danişmend, Yecüc ve Mecüc efsaneleriyle ilgili olarak şu yorumu yapar:

“Türk ırkının Asya ve Avrupa'ya olan büyük mükerrer istilalarının hâsıl ettiği umumi dehşet içinde Şarkın ve Garbın bütün mağlup milletleri bu istilaları hep “Yecüc ve Mecüc” akınlarıyla tefsir ve tevil etmişlerdir. İşte bu tefsir, Yecüc ve Mecüc tipleri hakkında Şark ve Garb muhayyilelerinin asırlardan beri icad ettikleri korkunç evsafın hep birden Türk ırkına izafe edilmesiyle neticelenmiş ve bu hurafeler belli başlı bir edebiyat dairesi vücuda getirmiştir.”²¹⁶

²¹⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Danişmend, , *Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu*, s. 140-159.

²¹⁵ Danişmend, a.g.e. , s. 140-148.

²¹⁶ Danişmend, a.g.e. , s. 146.

Yecüc ve Mecüc'le ilgili hadisler bu taifenin kıyamet alametlerinden olduğuna işaret etmektedir. Hz. Zeynep bint Cahş'tan gelen bir rivayete göre, bir keresinde Hz. Peygamber (s.a.v.) telaşla Hz. Zeyneb'in yanına girerek:

“La ilahe illallah! Vukuu yaklaşan bir şerden, büyük bir fitneden dolayı vay Arabın haline! Bugün Yecüc ve Mecüc'ün seddinden şu kadar bir delik açıldı.” (Baş parmağıyla işaret parmağını halkaladı). Bunun üzerine Hz. Zeyneb: “Ya Resûlallah, içimizde salih insanlar varken helak olur muyuz?” diye sordu. Resûlullah da *“Evet, fısku fücür çoğaldığı zaman siz de helak olursunuz.”* buyurdu.²¹⁷

Konunun başında Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) **Müsned**'inde geçen bir rivayeti nakletmiştik. Bu rivayette Türklerin özelliklerinin anlatıldığı diğer hadislerdekine benzer ifadelerle, küçük gözlü, kırçıl saçlı, geniş ve örs üzerinde dövülmüş kalkan gibi yüzleri olan bir kavmin Yecüc ve Mecüc taifesi olduğu ifade edilmişti.²¹⁸ Bu rivayetteki vasıfların Türklerle ilgili mezkûr hadislerdeki sıfatlar olduğunu göz önüne alırsak, bu rivayetlerin Türkleri kastedtiği söylenebilir. Tabi bu haliyle bu rivayetin Hz. Peygamber'e izafesi söz konusu olamaz. Tek ihtimal, bütün olumsuz sıfatları kendisinde cem ettiği söylenen bir taifenin Türkler olduğunun, Hz. Peygamber'e söylenmiş olduğudur.

2. Türkleri ve Türkçeyi Öven ve Türk Kavminin Üstünlüğüne İşaret Eden Hadisler

Türklerle ilgili buraya kadar aktardığımız rivayetler hep olumsuz içerikli ve Türklerin aleyhinde olan rivayetlerdi. Şimdi de Türkleri ve onların dilini öven hadisler üzerinde duralım. Bu hadislerin ikisi Kaşgarlı Mahmud'un (v. 477/1085) **Divanu Lugati't-Türk** isimli eserinde, bir diğeri de Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) **Müsned**'inde yer almaktadır.

Kaşgarlı Mahmud'un naklettiği hadislerde senetler munkatıdır. Başka hiçbir hadis kitabında geçmeyen bu hadisler ilk bakışta mevzu olduğu hemen anlaşılabilir hadislerdir. Bunlardan biri kudsi hadis formundadır:

²¹⁷ *Müslim*, fiten 1 (III,2207).

²¹⁸ *Ahmed b. Hanbel*, V, 271.

“Şeyh Ebû Bekir el-Müfîd el-Cercerâi’den Allah Resulüne ulaşan bir senetle bildirildiğine göre Cenâb-ı Allah şöyle buyurmuştur:

“Benim Türk adını verdiğim bir ordum vardır, onları dünyanın doğusuna yerleştirdim. Bir topluluğa gazap edersem, onları o topluluğa musallat ederim.”²¹⁹

Kaşgarî’nin eserinde naklettiği diğer rivayet de Türkçenin üstünlüğünü vurgulamaktadır. Ne var ki bu rivayetin doğru dürüst bir senedi bile yoktur:

“And içerek söylüyorum, ben Buhara’nın -sözüne güvenilir- imamlarının birinden ve başkaca Nisaburlu bir imamdan işittim, ikisi de senetleriyle bildiriyorlar ki Yalavacımız (=Peygamberimiz), kıyamet belgelerini, ahir zaman karışıklıklarını ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkacaklarını söylediği sırada “Türk dilini öğreniniz, çünkü onlar için uzun sürecek egemenlik vardır” buyurmuştur. Bu söz (rivayet demek istiyor) doğru ise –sorgusu kendilerinin üzerine olsun- Türk dilini öğrenmek çok gerekli (vacip) bir iş olur, yok bu söz (rivayet) doğru değilse akıl da bunu emreder.”²²⁰

Diğer bir rivayet, Şeşen’in Taberani’de geçtiğini söylediği, ancak yerini tespit edemediğimiz ve senetsiz olan şu rivayettir:

“Haftalık ona taksim edildi. Bunun dokuzu Türklerde, diğer bir parçası başka milletlerdedir.”²²¹

Şeşen’e göre senetleri dahi muntazam olmayan bu üç rivayetin, Türk muhitlerinde uyduruldukları ifadelerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır.²²² Türklerin de kendileri hakkında uydurulan ve aleyhlerinde olan hadislere mukabele olsun diye bu hadislerle muarızlarına cevap verdiği anlaşılmaktadır.

Son zikredeceğimiz hadis, meşhur “Konstantiniye’nin fethi”ni müjdeleyen hadistir. Bu hadis, Ahmed b. Hanbel’in (v. 241/855) **Müsned**’inde ve Hâkim’in (v. 405/1014) **Müstedrek**’inde nakledilmiştir.

Abdullah b. El-Has’emi babasından Resulullah’ın şöyle buyurduğunu naklediyor:

²¹⁹ Kaşgarî, *Divanu Lügati’t-Türk*, I, 351 (müt: Besim Atalay)

²²⁰ Kaşgarî, a.g.e. , I,4.

²²¹ Şeşen, a.g.m. , 29.

²²² Şeşen, a.g.m. , 29.

“Konstantiniyye (İstanbul) elbette fetholunacaktır. O’nu fethedecek kumandan ne güzel kumandan, ordu ne güzel bir ordudur.”²²³

Bu hadis çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Ebû Reyeye bu hadisi Muâviye’nin Yezîd için uydurduğunu iddia ederek mevzu sayar.²²⁴ Elbânî ise, Hâkim (v. 405/1014) ve Zehebî’nin (v. 748/1347) bu hadisin senedini sahih bulduklarını naklettikten sonra, ravilerden Abdullah b. Bişr el-Ğanevi el-Has’emi hakkında şüpheleri olduğunu; İbn Hibban’ın onu sağlam bir ravi olarak göstermesinden tatmin olmadığını ileri sürerek, hadisin zayıf olduğunu kabul eder.²²⁵ Hayri Kırbaşoğlu ise bu hadisi **Müsned**’deki mevzu hadislerden sayar.²²⁶

Ağırakça’nın bu hadisle ilgili yorumu şöyledir:

“Hz. Peygamber’in bu hadisini bilen sahabe nesli tarafından, onun vefatından 38 yıl gibi kısa bir müddet sonra Muâviye devrinde bir ordunun hazırlanıp İstanbul üzerine gönderilmesi, bu hadisin sıhhatinin en büyük delilidir. Müslümanlar imkân buldukları anda derhal bu şehri kuşatmışlar ve fethetmeye çalışmışlardır. Muâviye devrinde yani hicri 49 (669) yılından 837 (1453) yılına kadar İstanbul’un birkaç defa kuşatılmış olması, bu hadise mazhar olma hususunda İslam kumandanlarının nasıl yarış ve gayret ettiklerini gösteriyor. Sonunda bu hadisteki övgüye Fatih Sultan Mehmet mazhar olmuştur. İstanbul’un fethi ile ilgili olarak genel bir ifade ile söylenmiş olan bu hadis de sonradan Türklere ait olmuştur.”²²⁷

Bizce de bu hadisin Müslümanları Bizans’ın başkenti İstanbul’u fethetmeye teşvik ve yönlendirmek için Hz. Peygamber tarafından söylenmiş olması akla daha yakındır.

Genel Değerlendirme

Türklerle ilgili hadislerin ekseriyeti, onlar hakkında olumsuz ifadeler kullanmakta; onları saldırgan, yakıp yıkan, girdikleri yerleri tahrip eden bir kavim

²²³ Ahmed b. Hanbel, IV, 335; Hakim, a.g.e. , IV, 422.

²²⁴ Ebû Reyeye, *Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması* (müt: M. Tan), s. 145.

²²⁵ Elbânî, *es-Silsiletü’l-Daîfe ve’l-Mevdâa*, II,286.

²²⁶ Kırbaşoğlu, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, s. 317.

²²⁷ Ağırakça, a.g.m. , 535.

olarak göstermekte; onlardan uzak durulmasını, onların şerrinden emin olmak için onlarla iyi geçinmeyi tavsiye etmektedir. Onları öven az sayıdaki rivayet de bir nevi bu karalamaya mukabele etmek için kullanılmıştır. Bu rivayetlerin Hz. Peygamber'e isnadı ona büyük bir bühân olur. "Üstünlüğün sadece takvada olduğunu"²²⁸ ilan eden bir dinin Peygamberinin bu rivayetlerden beri tutulması gerekir. Bütün kavim ve kabileleri, grupları İslam çatısı altında toplamak için gönderilmiş bir elçinin kendi misyonuna ters düşecek şekilde, bir milleti methodip diğerini aşığılaması düşünülemez.

İslam ümmetinin üç büyük unsurunu teşkil eden Araplar, Farslılar ve Türkler arasında İslam tarihi boyunca bir iktidar ve güç mücadelesinin, siyasi ve sosyal çatışmaların olduğu bir vakiydir. Bu mücadeleler esnasında taraflar sıkıştıkça zaman zaman hadislerin kudsiyetine ve Hz. Peygamber'in otoritesine sığınarak bu rivayetleri birbirlerine karşı bir koz olarak kullanmışlardır. Emevî –Türk savaşlarını, yine Abbasîler döneminde Arap yönetimindeki Türklerin etkinliği ve ağırlığını düşünürsek, rivayetlerin siyasal alana, dinsel alandan lojistik destek sağlamak amacıyla kullanıldığını söyleyebiliriz.

Ancak bazı zevat (örneğin Zekeriyâ Kitapçı), bu hadisleri, durum bu minval üzere olduğu ve pek de Türklerin lehine olmayan şeyler ifade ettiği halde, onların dünya hakimiyetine işaret eden rivayetler olarak gösterebilmiştir. Özellikle "*Türkler size dokunmadıkça siz de onlara dokunmayın.*" ve "*Ümmetimden mülk ve saltanatı ilk gaspedecek olanlar Kantûrâoğullarıdır.*" rivayetlerine sarılarak bu hadislerin, Türklerin İslam Dünyası ve Ortadoğu için ne kadar önemli bir mevkiide bulunduğuna işaret ettiğini; hatta Ortadoğu'da Türk faktörüne ve onların tarihi misyonuna dikkat çektiğini iddia etmektedir ki bu yorumların zorlama olduğu aşıkardır.²²⁹

Kitapçı aynı zamanda bu hadisleri Hz. Peygamber'in Türklere bir davetiyesi olarak görmektedir:

"Bu hadisleri biz, bir kısım görüşlerin aksine, Müslüman Türklerin Ortadoğu'ya, insanlığın kendini idrak ettiği devirlerden beri ihtiyar dünyamızın en

²²⁸49. Hucurat 13.

²²⁹ Kitapçı, a.g.m. , 30.

önemli bölgesine ayak basmaları ve hâkim olmaları için Hz. Peygamber tarafından yapılmış bir nevi davetiyeler olarak kabul etmekteyiz²³⁰(...) Böylece Türkler vahşi bir millet olmaktan ziyade mülk ve saltanata Hz. Peygamber tarafından aday gösterilmiş ve buna layık bir millet oluyorlardı.”²³¹

Yazarımız “ *Türklerle harbetmedikçe kıyamet kopmaz* “ rivayetini ise kendi bakış açısına göre şöyle izah eder:

“Hadisler umumidir ve asıl kastedilen mana, şüphesiz olayın azamet ve büyüklüğü, böyle bir teşebbüsün Araplar açısından doğuracağı vahim neticelerdir. Zira Türk- Arap harbi o kadar önemli bir olaydır ki, bu tek başına bile kıyameti koparmaya yetecek ve bir başka ifade ile Arapların başına çok büyük felaketlerin gelmesine sebep olacaktır.”²³²

Bu yorumların zorlama olduğu ve yazarın şahsi temennilerini yansıttığı ortadadır. Türklerle ilgili olumsuz yaklaşımlarla dolu rivayetlerden böyle bir sonuç çıkarmak için çok iyimser olmak gerekir.

²³⁰ Kitapçı, a.g.m. , 30.

²³¹ Kitapçı, a.g.m. , 39-40.

²³² Kitapçı, a.g.m. , 39-40.

II. BÖLÜM

MİLLETLER VE DİLLERLE İLGİLİ HADİSLERİN SOSYAL VE SİYASAL ARKA PLANI

A. Şuubiyye Hareketi

Genel anlamda “Şuubiyye” Arapların diğer kavimlerden daha üstün olduklarına inanmayan bir fırkanın adıdır.²³³ Daha ayrıntılı bir tanım ile Şuubiyye, başlangıçta dini bazı direktifleri kendisine hareket noktası olarak almış, fakat sonradan onları bir tarafa bırakmış, kendilerini sürekli beşeriyetin en asili görüp Mevâlîye en ağır içtimai ve siyasi baskıları reva gören Arapların hükümranlılığını yıkarak, İslamiyet’in gelişiyle Arapların idaresine giren Arap olmayan milletleri eski idare ve medeniyetlerine kavuşturmak için çaba sarf etmiş siyasi, edebi, dini bir hareket ve bu hareket mensuplarının oluşturduğu fırkanın adıdır.²³⁴

Şuubiyye kelimesinin kökü olan “şa’b” büyük insan topluluğu, büyük ve küçük kabileleri içine alan büyük topluluk anlamına gelmektedir.²³⁵ Kur’ân’da ve Sünnette bu fırkanın temsil ettiği anlamda Şuubiyye lafzı geçmez. Kur’ân’da “şa’b” kelimesinin çoğulu olan “şuub” geçmektedir:

“Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve sizi kabilelere ve kavimlere (şuub) ayırdık ki tanışıp kaynaşasınız. Allah katında en üstününüz ise en çok takva sahibi olanınızdır.”²³⁶

Ancak ayetteki “şuub” lafzı, kesinlikle Asr-ı Saadetten Emevî asrının sonlarına kadar Şuubiyye’nin terim olarak ifade ettiği anlamda tefsir edilmemiştir.²³⁷

Şuubiyye hareketi farklı coğrafyalarda, farklı şekillerde tezahür etmiştir. Mesela İran’da, edebiyat alanında Farsçanın canlandırılması ve Arapçanın sadece

²³³ Kılıçlı, a.g.e. , s.71.

²³⁴ Kılıçlı, a.g.e. , s. 75.

²³⁵ İbn Manzûr, a.g.e. , I,500.

²³⁶ 49. Hucurât, 13.

²³⁷ Kılıçlı, a.g.e. , s. 76.

dinî te'lifata inhisar ettirilmesi anlamına gelirken, Endülüs'te Arap medeniyetini kabul eden fakat Arap ırkının üstün olduğu iddiasını reddeden bir hareket mahiyetindeydi.²³⁸

Tarihi ve edebi kaynaklardaki malzeme incelenecek olursa Şuubiyye'nin başlangıçta, İslami fetihler neticesinde Arapların idaresine giren Arap asıllı olmayanlarla Araplar arasındaki müsavat meselesini halletmeye çalışan ancak sonradan yavaş yavaş Araplara karşı mutaassıp davranarak Arap soyunun düşmanı olan, onu dünya kavimlerinin en adisi sayan ve Arap olmayan kavimleri Araplara üstün tutan bir fırka olduğu görülür.²³⁹ “Şuubiyye” lafzı, Araplarla mücadeleye girişen şu üç grup insana atfedilmekteydi:²⁴⁰

1. “Ehlü't-tesviye” olarak tanınan, Arap olsun olmasın hiç kimsenin başkasına üstün olmadığını kabule çağıran ve bütün millet ve ırkların birbirine müsavi olduğunu temel görüş olarak kabul edenler.

2. Bir millet olarak Araplara hücum eden, Arap asıllı olmayanlardan eski dinlerini devam ettirenler veya Müslüman oldukları halde milli duyguları ağır basanlar. Bunlar İslamiyet'e herhangi bir saldırıda bulunmamıştır.

3. Başka milletlerin Araplardan üstün olduğuna inanan, onlara her türlü tahkir ve tezyifi reva gören, hatta Arapların yeni dini İslamiyet'e de saldırmaktan çekinmeyenler.

İslam ırkçılığı yasaklamış olduğu halde, asabiyyet yine de külün altında alevlenmeyi bekleyen bir ateş kuru gibi gizlice kalplerde yaşamaya devam etmiştir. Hz. Peygamber ve dört halifenin hassas ve adil yönetimleri asabiyyet duygusunun yeşermesine ve zuhuruna meydan vermemiş, ancak Emeviler dönemine gelince durum tam aksine gelişmeye başlamıştır. Bu asabiyyet, köklü bazı saltanatları yerle bir eden, mağlup bazı milletlerin kalplerini galip Araplara karşı öfke ve nefretle dolduran İslami fetihlerden sonra daha belirgin bir şekil almaya başlamıştı. Buna mukabil olarak aynı asabiyyet duyguları Arap olmayan grupların kalbinde bir tepki olarak boy salmaya başlamıştı. Özellikle Emeviler döneminde Mevaliye karşı

²³⁸ Macdonald, “Şuubiyya”, İ.A. , XI,585.

²³⁹ Kılıçlı, a.g.e. , s. 71.

²⁴⁰ Kılıçlı, a.g.e. , s.72.

Arapların mağrur ve aşağılayıcı bazı tutum ve tavırları, Mevalinin çoğunluğunu teşkil eden Farşlıların kalbinde Araplara karşı zaten var olan kin ve adavet ateşinin alevlenmesine neden olmuştur. Zamanla şiddetlenen bu çekişme “Şuubiyye” şeklinde somut bir akıma dönüşmüş ve edebi, siyasi ve dini şekiller almıştır.²⁴¹

Emevîler döneminde halifenin ve Emevî yöneticilerinin bu konudaki hassasiyeti nedeniyle başlangıçta çok gizli ve sessiz gelişen Şuubiyye, Abbasîlerin ilk asrında güçlü bir biçimde ortaya çıkmıştır.²⁴² Emevîler döneminde, Kur’ân ve hadisten bu fikri destekleyen prensiplere dayanarak “Ehlü’t-tesviye” olarak boy gösteren Şuubiyye akımı, Abbasîler döneminde büyük taraftar bularak genişlemiş; Fars, Rum, Türk, Süryanî vs. asıllı şair, katip, alim ve idarecilerden, halkın has ve avamından büyük teveccüh görmüştür. Bazen hilafet sarayı tarafından da destek gören bu hareket, bu serbestiyet ortamında en hareketli günlerini yaşamıştır.²⁴³

Şuubiyye hareketinde başı çeken İranlılar, bu hareket içinde en etkili unsur olmuştur.²⁴⁴ Bunda köklü bir medeniyete sahip olan İranlıların Araplara karşı, mağlubiyet psikolojisinin etkisiyle tavır almaları özellikle etkili olmuştur.

İranlılar, Abbasî idaresinde yönetim kadrolarına hakim olup, Arap hükümlerine son vermekle asıl maksatlarına sınırlı da olsa eriştikten sonra şiddetli çekişmeler de hızını kaybetmiş ancak tamamen ortadan kalkmamıştı.

Abbasi yönetiminde Türklerin işbaşına gelmesiyle Arap bölgelerinde Şuubiyye’nin faaliyeti zayıflamış ve sönmeye yüz tutmuştur. İslam’ın bir dönem bayraktarlığını yapan Gazneli (963/1186) ve Selçuklu (1038/1194) Türkleri Şuubiyye’yi himaye etmemişlerdir. O tarihten sonra (hicri 6. asır) muhtemelen Şuubiyye hareketi dini ve siyasi ortam içinde erimiş ve yok olmuştur.²⁴⁵

Şuubiyye’nin en etkili olduğu coğrafi bölgeler Irak, Horasan ve Endülüs idi. Özellikle bu bölgelerde ortaya çıkışı, oraların Müslümanların fethiyle sona eren bazı medeniyetlerin, yıkılan devletlerin merkezi olmasındandı. Aralarında Farslı,

²⁴¹ Kılıçlı, a.g.e. , s. 80-81; ayrıca bkz. Dayf, *el-Asru’l-Abbâsiyyu’l-Evvel*, s. 74.

²⁴² Kılıçlı, a.g.e. , s. 81.

²⁴³ Kılıçlı, a.g.e. , s. 82.

²⁴⁴ Dayf, a.g.e. , s. 75; Demircan, *Arap-Mevali İlişkisi*, s.191

²⁴⁵ Kılıçlı, a.g.e. , s. 84.

Rum, Kıptî, Süryanî, Nebatî ve Türk gibi kavmî unsurlar vardı. Ancak bunların içinde en cesaretli ve sayıca en fazla olan Farşlılardı.²⁴⁶

Şuubiyye'nin en azından başlangıçta kavmiyetçi bir akım olduğunu söylemek mümkün değildir. Bilakis Şuubiyye ilk yıllarında Arap kavmiyetçiliğine karşı çıkıp Kur'an ve sahih Sünnet'in ifade ettiği üzere, bütün insanların insan olmaları hasebiyle eşit sayılmaları gerektiğini öne sürmüş; üstünlüğün Kur'ân'da zikredildiği gibi "takva"da aranması lazım geldiğini dile getirmiştir.²⁴⁷ Durumun böyle olduğunu gösteren delillerden biri, Şuubiyye hareketinin en önemli sımaları arasında Hâricî mezhebine mensup kişilerin bulunuyor olmasıdır. Hâricîler sadece Arap kavmiyetçiliğine değil, Kureyş kabileciliğine bile karşı çıkmış; dolayısıyla hilafetin Kureyşliliğini reddetmiş; İslam toplumunda herhangi bir kavme ya da kabileye ayrıcalık tanınmasını kabul etmeyerek, Müslüman milletler arasında eşitlikçi bir tutumun hâkimiyetini tesise çalışmışlardır.²⁴⁸

Ancak "Ehlü't-tesviye" olarak İslami değerlere paralel bir tutum ve tavır sergileyen bu hareket, zamanla Arapların kusurunu sayıp dökmekle ve gelişen süreçle birlikte yer yer Farşlıların, Nebatilerin, Süryanîlerin, Rumların ve Kıptîlerin faziletlerini sıralamakla temayüz etmiştir.²⁴⁹

Yukarıda Şuubiyye hareketinin edebi, siyasi ve dini şekiller aldığını belirtmiştik. İşte bir önceki bölümde incelediğimiz milletler ve dillerle ilgili rivayetler Şuubiyye'nin dini alandaki etkilerinden biridir. Özellikle Araplar ve Farşlıların birbirlerine karşı övgü ya da yergi amaçlı kullandığı bu rivayetler muhtemelen Şuubiyye hareketinin etkisiyle ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Arap-Farisî çatışması her iki tarafı dini deliller bulmaya yöneltmiştir. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'den kendilerine malzeme olacak ayetler bulma imkânları olmadığından, Hz. Peygamber'in konumunu gayelerine erişmek için istismar etmeye ve kullanmaya yönelmişlerdir. Sonuçta Hz. Peygamber'e sağlam ya da zayıf senetlerle izafe edilen rivayetler ortalığı kaplamış; tarafların hiçbir kaide ve kural tanımadan uydurdukları bu rivayetler karşılıklı birer koz ve silah olarak kullanılmış; zamanla muteber

²⁴⁶ Kılıçlı, a.g.e. , s. 87.

²⁴⁷ Cündioğlu, a.g.e. , s. 165.

²⁴⁸ Cündioğlu, a.g.e. , s. 165.

²⁴⁹ Cündioğlu, a.g.e. , s. 165.

kitaplara bile sızan bu rivayetler İslam kültürünün bünyesine bir virüs gibi yerleşerek zaman zaman zihinleri bulandırmış; Müslümanlara asabiyyet hastalığını aşılama; bu durum İslam'ın adalet ve eşitlik prensiplerini zedeleme ve lekeleme noktasına kadar varmıştır. Bu rivayetler ortaya çıktıkları dönemdeki ihtilafların, çekişmelerin siyasi ve sosyal mücadelelerin bir yansıması olması bakımından önemlidir.²⁵⁰ Özellikle Arap milliyetçilerinin, diğer milletlere karşı üstünlüklerini Hz. Peygamber'e tescil ettirmek için bu yolda önemli mesafeler katettikleri görülmektedir. Diğer milletlerin eşitlik ve adalet isteklerine karşı set çekebilmek için kendilerini ve dillerini üstün görmeye çalışan ve bunun için de Hz. Peygamber'in kudsiyetine sığınan müfrit Arap kavmiyetçilerine karşı Farslılar da tepki olarak kendi ırklarının ve dillerinin üstünlüğüne vurgu yapan rivayetleri tedavüle sürmekten çekinmemiş; sonuçta Arap-Fars çatışması hadisler kılığına bürünüp dini literatüre de sızmıştır.

Aynı durum Türklerle Araplar arasındaki çekişmeler için de vakidir. Zaten bu rivayetler “Şuubiyye”nin iki önemli unsuru olan İranlılar ve Türkler etrafında yoğunlaşmıştır. Bir tarafta birinciliği kimseye kaptırmak istemeyen Arap kavmiyetçileri, öte yanda ise pastadan pay almaya çalışan Türk ve İran kavmiyetçileri.

Durum bununla kalsa yine iyi sayılırdı. Ancak bu rivayetler, sıradan insanlar bir yana, bazı âlimleri bile etkisi altına almış; Arapları ya da Arapçanın üstünlüğünü, hilafetin sadece Kureyş'in hakkı olduğunu, Mevâlînin Araplara nikahta denk olmadığını savunan alimler de çıkabilmiştir (bkz. I. Bölüm). İslam kültürünü bir salgın hastalık gibi kuşatan bu asabiyyet duygusu ne yazık ki, Kur'an ve Sünnet'in bu konudaki bakış açısını bile bazen gölgeleyebilmiştir.

B. Arap-Mevâlî İlişkileri ve Bunun Yansımaları

Mevâlî kelimesinin müfredi olan “Mevlâ”, çeşitli anlamlara gelmektedir. Sözlükte hem “ köle, azad edilmiş köle” anlamı hem de “efendi, veli, azad eden,

²⁵⁰ Bkz. Demircan, a.g.e. , s.145-147.

asebe”²⁵¹ gibi iki farklı anlamda geçen bu kelime Kur’an’da ise daha çok ikinci anlamıyla “sahip, efendi, dost “ karşılığı olarak kullanılmış ve çoğu zaman bununla Allah kastedilmiştir.²⁵² İstilah olarak “Mevâlî” ise, o günkü Arap kabilesini meydana getiren üç unsurdan birine verilen addır. Bunlar hürler, köleler ve Mevâlî idi.²⁵³

Cahiliyye döneminde kabilenin an unsurunu kabileye kan bağıyla bağlı olan hürler oluşturuyordu. Bunlardan daha aşağı bir kategoride yer alan ve Mevâlî denen grup ise çeşitli yollarla kabileye bağlanmış kişilerden oluşuyordu. Köleler ise en alt sınıf olup, içtimai bakımdan çok kötü durumdaydılar.²⁵⁴ Mevâlî ile kabile arasındaki bağ değişik şekillerde oluşurdu:²⁵⁵

1. Akrabalık velası

2. Anlaşma velası: Bu anlaşmada Arap olma şartı ya da din şartı aranmazdı, taraflar arasında yardımlaşma amacıyla yapılırdı.

3. Azatlık velası: Azad edilen köleler Mevâlî sınıfına girerdi.

4. Komşuluk velası: Bir tarafın başka bir tarafı himaye altına almasıdır.

İslam döneminde mevcut vela çeşitlerine gelince bunlar:²⁵⁶

1. İnanç velası: Müminlerin sadece inanç bağına dayalı bir kardeşlik ruhuyla bir ümmet çatısı altında toplanmaları anlamına gelir.

2. Kölelik velası: Köleyken azad edilen kişi, kendisini azad edenin mevlası olurdu.

3. İnkıta velası: İki hür taraf arasında yapılırdı.

“Mevlâ” kelimesi görüldüğü gibi hem cahiliye, hem İslam dönemlerinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Ancak Râşid Halifeler döneminden itibaren bu kelimenin Arap olmayan unsurlar için kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bunun çeşitli sebepleri vardır:²⁵⁷

²⁵¹ İbn Manzûr, a.g.e. , XV, 408–409.

²⁵² 2. Bakara, 286; 3. Al-i İmrân, 150; 6. En’âm, 62; 8. Enfâl, 40; 9. Tevbe, 51; 10. Yûnus, 30; 22. Hac, 78; 47. Muhammed, 11; 66. Tahrîm, 2;

²⁵³ Demircan, a.g.e. , s. 33.

²⁵⁴ Demircan, a.g.e. , s. 34.

²⁵⁵ Demircan, a.g.e. , s. 33.

²⁵⁶ Demircan, a.g.e. , s. 41–45.

²⁵⁷ Demircan, a.g.e. , s. 49

1. Esir edilen Arap olmayan unsurlar azad edilince mevlâ olarak toplumdaki yerlerini almışlardır.

2. Fetihlerden sonra Arap olmayanlardan bazıları, statülerini kaybetmemek ve Arap toplumunda yer alabilmek için bir kabilenin mevlâsı olmuşlardır.

3. Bazı Arap olmayan kişiler bir Arabın veya kabilenin vasıtasıyla İslam'ı benimseyerek o kabilenin mevlâsı olmuşlardır.

Bütün bu şartlar “mevlâ” isminin daha sonra bütün Arap olmayanlar için bir isim olma sonucunu doğurdu.²⁵⁸ Özellikle Emevîler “Mevâlî” dediklerinde, Mecusî veya zımmî iken Müslüman olan veya vaktiyle Araplara iltica eden Farslılar ve diğer milletlerden olan Müslümanları kastederdiler.²⁵⁹

Hz. Peygamber döneminde Mevâlî, diğer bütün Müslümanlarla eşit muameleye tabi olmuşlardır. Hz. Peygamber'in, ırkçı yaklaşımların cahiliyye anlayışı olduğu yönündeki uyarıları, asabiyyet duygusunun zemmi ile ilgili sözleri, Müslümanları bu konuda duyarlı hale getirmiştir. Zeyd b. Hârise, Bilâl-i Habeşî, Selmân-ı Fârisî gibi Mevâlî grubuna giren zevat, İslam kardeşliği çatısı altında diğer müminlerle eşit şartlarda yaşamışlardır. Asr-ı Saadet dönemindeki bazı evlilikler, hür ile Mevâlî arasındaki nikâh duvarını kaldırmış; evlilikte tek şart olarak İslam aranmıştır.²⁶⁰

Hz. Peygamber'in bu konudaki hassas tavrına Râşid Halifeleri de sadakat göstermiş; Mevâlî ile Arap Müslümanlar arasında ayrımcılık yapmaktan şiddetle kaçınmışlardır. Hem iktisadi hem sosyal alanda Arap-Mevâlî eşitliğine titizlikle riayet etmişlerdir.²⁶¹

Emevîler dönemine geldiğimizde bu hassasiyetin yer yer kaybolmaya başladığını; Asr-ı Saadet ve Halifeler döneminde boy gösteremeyen asabiyyet duygusunun yavaş yavaş yeşermeye başladığını görüyoruz. Bu dönemde Araplar Mevâlîyi hor görmeye, onlara karşı üstünlükleriyle iftihar etmeye başladılar. Böylece kabilecilikten ırkçılığa bir geçiş vuku bulmuştur.²⁶² Bu dönemde Arapların

²⁵⁸ Demircan, a.g.e. , s. 49.

²⁵⁹ Zeydan, *İslam Medeniyeti Tarihi* (müt: Z. Meğamiz), IV, 79.

²⁶⁰ Örnekler için bkz. Demircan, a.g.e. , s. 55-58; Hatiboğlu, a.g.m. , 83-84.

²⁶¹ Demircan, a.g.e. , s. 63-68; Hatiboğlu, a.g.m. , 29-34.

²⁶² Demircan, a.g.e. , s. 72.

Mevaliye bakış açısı tamamen aşağılayıcı bir mahiyetteydi. **El-İkdu'l-Ferîd**'de bu şöyle anlatılır:

“Araplar “Üç şey namazı bozar: Eşek, köpek ve mevlâ” derlerdi. Araplar Mevâlîye künye vermez, sadece ad ve lakablarıyla onları çağırırlardı. Onlarla aynı sırada yürümez, merasimlerde onları öne geçirmezlerdi. Bir yemeğe oturduklarında onları ayakta bekletirlerdi. Yaşı, erdemi ve bilgisi dolayısıyla Mevâlîden birini yemeğe aldıklarında ise dışarıdan bakanların onun Arap olmadığını farketmesi için onu sofranın bir köşesine ilâştirirlerdi. Bir cenazede Araplardan biri bulunursa cenaze namazını Mevâlîye kıldırılmazlardı.”²⁶³

Anlatıldığına göre Arap eşrafından biri, önünden bir cenaze geçince “Bu kim?” diye sorarmış. “Bir Kureyşli” dediklerinde “Vah kavmim!” dermiş. “Araplardan biri “ denildiğinde “Vah ülkem!” dermiş. Ölenin Mevâlîden olduğunu söylediklerinde ise “Allah’ın mülküdür; dilediğini alır, dilediğini bırakır.” dermiş.²⁶⁴

Emevîlerin Mevâlîye karşı tutumu, bir tepki doğurmada gecikmemiş; Emevilere karşı isyan ve başkaldırı hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Özellikle Haccac’ın (v. 95/714) Irak bölgesindeki Mevâlîye karşı sert ve zorba tutumu, onların Emevî dönemi boyunca Araplarla savaşmaları neticesini doğurmuştu.²⁶⁵ Yine Emevîler döneminde gayr-ı müslimlerden alınması gereken cizyenin, Arap olmayan müslümanlardan da alınmaya başlaması, Mevâlînin büyük tepkisini çekmiş ve yönetimle aralarını açmıştır.²⁶⁶

Arapların cahiliye döneminden beri süregelen ve İslam döneminde de büyük ölçüde devam eden kabile bağlılığı ve üstünlüğü anlayışı, onların kızlarını Arap olmayanlara vermeme alışkanlıklarının kaynağı olmuştur. Emevîlerin evlilikle ilgili bazı uygulamaları bunun için tepki çekmiştir. Arap kadınlarıyla evlenen bazı Mevâlînin evliklerine idare tarafından son verilmesi şeklindeki uygulamalar, genel bir uygulama olmasa da bir vakiydir.²⁶⁷

²⁶³ İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, III,326.

²⁶⁴ İbn Abdirabbih, a.g.e. , III, 326.

²⁶⁵ Demircan, a.g.e. , s. 75.

²⁶⁶ Demircan, a.g.e. , s. 76.

²⁶⁷ Demircan, a.g.e. , s. 81-85

Yine Mevâlînin namaz imamlığı meselesi de tartışılan konular arasındadır. Arapların “Mevâlîye imamlık yaptırmaması” şeklinde bir politikaları olmamışsa da, namaz için kendilerini daha layık gördükleri anlaşılmaktadır.²⁶⁸ Arap biri Mevâlîden birinin arkasında namaz kıldığında, bunu bir tenezzül ve Allah’a karşı bir tevazu gösterisi addederdi.²⁶⁹

Araplar arasındaki kanaate göre kadılık da Arapların yapması lazım gelen görevlerdendi.²⁷⁰ Mevâlîden kadılık görevine getirilen kişiler olmuşsa da bunların istisna olarak görülmesi daha doğru olur.

Kültürel ve ilmi hayatta Mevâlînin önemli mevkiler edindiğini görüyoruz. Dil, tefsir, şiir ve diğer birçok ilmin uleması Mevâlîden çıkmıştır. Mevâlîye yapılan baskıların onların ilmi çalışmalara yönelmelerini sağladığı ve bu şekilde sosyal statülerini yükseltme imkânına kavuştukları söylenmiştir.²⁷¹

Mevâlînin İslam hukukundaki en belirgin etkilerinden birisi, nesepte denklik meselesidir. İslam hiçbir kavme ve kabileye üstünlük tanımazken bazı fakihler, Arabın ancak Araba, Mevâlînin de ancak Mevâlîye denk olabileceğini savunmuş; Mevâlînin Arap kadınlara denk olmadığını söylemişlerdir. Sonuçta Araplar Mevâlîden kız alabiliyor, ama onlara kız vermiyordu. Bu durum onları kendilerinden daha aşağı bir sınıfta görmelerinden kaynaklanıyordu.²⁷²

Mevâlî, Emevîler döneminde dinî, siyasî, iktisadî ve içtimaî sebeplerle isyanlara iştirak etmişlerdir. Emevîlerle savaşmaya teşebbüs eden her grup, Mevâlîyi kendilerine en büyük destekçi sayarlardı.²⁷³ Ancak onların isyan hareketlerine katılması, ırkçı bir zeminde değil, daha çok Kur’an ve Sünnet’e çağrı ve Müslümanların eşitliğini sağlama amacıyla olmuştur.²⁷⁴ Muhtar es-Sekafi’nin (v. 67/687) Şîî ayaklanmasında, Haricî isyanlarında, Hz. Ali’nin torunu Zeyd b. Ali’nin (v. 122/740) kıyamında, Abdullah b. Zübeyr (v. 73/692) ve İbnu’l-Eş’as’ın (v.

²⁶⁸ Demircan, a.g.e. , s. 91.

²⁶⁹ bkz. İbn Abdirabbih, a.g.e. , III,326.

²⁷⁰ Demircan, a.g.e. , s. 106.

²⁷¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, II, 1308; Cabirî, *Arap-İslam Siyasal Aklı* (müt: V. Akyüz), s. 315; Demircan, a.g.e. , s. 142-143.

²⁷² Bkz. Zeydan, a.g.e. , 161-165; Örnekler için bkz. Hatiboğlu, a.g.m. , 85-86.

²⁷³ Zeydan, a.g.e. , IV, 159.

²⁷⁴ Demircan, a.g.e. , s.160.

84/703) Haccac'a karşı ayaklanmalarında, Emevî devletine son veren Abbasî hareketlerinde hep Mevâlîyi görürüz.²⁷⁵

Mevâlîyle Araplar arasında Emevî dönemi boyunca vuku bulan bütün bu ihtilaf ve çatışmalar milletler ve dillerle ilgili hadislerin uydurulmasına zemin hazırlamış; bu dönemde Arap baskısına maruz kalan Mevâlî, psikolojik üstünlük sağlamak için Hz. Peygamber adına bazı rivayetler üreterek kendilerini savunma ve yüceltme cihetine gitmişlerdir. Özellikle Mevâlînin en aktif unsurunu teşkil eden İranlılar, Arapların diğer milletlere karşı mağrur ve aşağılayıcı tutumuna karşılık, ırkçı bir tavır sergilemişler; kendi üstünlük ve meziyetlerini rivayetler şeklinde Hz. Peygamber'e söyletmişlerdir. Farşlıları öven ve Farsçayı Arapçadan üstün tutan rivayetler bu kabildendir. Arapların, diğer milletlerin hak taleplerine set çekmek için uydurdukları hadislere mukabil Mevâlî de aynı yönteme başvurmuş; Hz. Peygamber'in itibar ve otoritesi bu maksat ve gayeyle taraflarca istismar edilmiştir.

²⁷⁵ Demircan, a.g.e. , s. 158–180.

SONUÇ

İlahi vahiy her türlü ırkçılık anlayışını redderek, “**Bütün müminler kardeşir**” ilkesini vazetmiş ve bu ilkeyi Ümmet-i Muhammed’i ayakta tutacak ana umde olarak ilan etmiştir. Kitabullah’a göre ırkçılık hareketini ilk başlatan, Hz. Âdem’e tazim göstermeyen ve aslının Âdem’in aslından üstün olduğunu iddia ederek Allah’a karşı gelen ve bunun neticesinde kovulmuş şeytana dönüşen İblis’tir. Bu kıssaya Kur’an’da defalarca yer veren Yüce Allah, bununla müminleri kavmiyet ve asabiyyet duygusuna karşı uyarmak istemiştir. Dillerin ve renklerin farklılığını Allah’ın azametine delil olarak gösteren Kitabullah, üstünlüğün sadece ve sadece “takva” da olduğunu ilan ederek, cahiliyyenin kan ve asabiyyet bağı yerine iman kardeşliği bağını tesis etmiştir.

Allah’ın kutlu elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.) de “*asabiyye davası uğruna savaşırken ölenin cahiliye ölümü üzerine öleceğini*” vurgulamış, tüm insanların Allah katında eşit olduğunu, herkesin babasının bir ve aslının toprak olduğunu ilan etmiştir.

Ancak Hz. Peygamber’den sonra, onun adına uydurulan ve ırkları, milletleri, dilleri öven ya da yeren hadisler ortalığı kaplamış; İslam literatüründe kendine yer bulabilmiştir. Bu tür rivayetler İslam’ın “Üstünlüğün haseb ve nesebe değil, iman ve takvaya bağlı olduğu” ilkesiyle çelişmektedir. Bu rivayetlerin muteber addedilen hadis kitaplarında yer alması, onların uydurma oldukları gerçeğini değiştirmez. İslam ümmetinin çeşitli kavimleri özellikle Araplar, İranlılar ve Türkler bu tür rivayetleri birbirlerine karşı silah olarak kullanmışlar, Hz. Peygamber üzerinden kendilerini temize çıkarma ve yüceltme gayretine girmişlerdir.

İslam tarihi boyunca vüku bulan Kureyş- Emevi, Arap-Fars, Arap-Türk mücadeleleri, bu uydurma faaliyetine bir zemin teşkil etmiş; hadisler hasep-nesep ve üstünlük kavgasına bir payanda yapılmıştır.

Müslümanların yapması gereken, milliyetçiliğe ve üstün kavim anlayışına mesned yapılan bu tür rivayetleri, hadis ulemasının “mevzûat” alanında açtığı çığırı takip etmek suretiyle ayıklayarak sahih sünnetin oluşmasına katkıda bulunmak,

mevzuat alanındaki çalışmaları genişletip sistematik bir metodla, hadislerin sahihini sakiminden ayırma işlemine kaldığı yerden devam ettirmek ve Müslümanların zayıf karnı olan bu nevi rivayetler üzerinde tekrar düşünmektir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, **el-Mu'cemu'l-Müfehres**, İstanbul 1990.
- Ağırakça, Ahmet, “**Hız. Peygamber'in Hadislerinde Türkler**”, XII. Türk Tarih Kongresi Dergisi, II. Cilt, Ankara 1999
- Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), **el-Müsned**, I-VI, İstanbul 1992.
- Aliyyu'l-Kârî (v. 1014/1605), **El-Esrâru'l-Merfûa Fi'l-Ahbâri'l-Mevdûa**, Beyrut 1986.
- Arsel, İlhan, **Arap Milliyetçiliği ve Türkler**, İstanbul 1987.
- Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed (v. 855/1451), **Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, I-XX, Mısır 1972.
- Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah (v. 685/1286), **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl**, I-II, İstanbul bty.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin (v. 458/1066), **es-Sünenü'l-Kübrâ**, I-X, byy bty.
-, **Şuabu'l-İman**, I-VII, Beyrut 1410. (el-Mektebetu'l-Elfiyye'den [3. sürüm] yararlanılmıştır.)
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl (v. 256/870), **Sahîhü'l-Buhârî**, I-VIII, İstanbul 1992.
- Câbirî, Muhammed Abid, **Arap-İslam Siyasal Aklı**, (müt: Vecdi Akyüz), İstanbul 2001.
- Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr (v. 255/868), **Resâilu'l-Câhız**, I-IV, Kahire bty.
- Cihan, Sadık, **Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi**, Samsun 1997.
- Cündioğlu, Dücane, **Anlamın Buharlaşması ve Kur'an**, İstanbul 1995.
- Çağrıçı, Mustafa, “**Asabiyet**”, TDVİA, III. Cilt, İstanbul 1991.
- Danişmend, İsmail Hami, **Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu**, Konya 1978.
- Darekutnî, Ebu'l-Hasen, Ali b. Ömer (v. 385/995), **es-Sünen**, I-IV, Beyrut 1966. (el-Mektebetu'l-Elfiyye'den [3. sürüm] yararlanılmıştır.)
- Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân (v. 255/869), **es-Sünen**, I-II, İstanbul 1992.
- Dayf, Şevkî, **el-Asru'l-Abbasiyyu'l-Evvel**, Kahire bty.

- Demircan, Adnan, **İslam Tarihinin İlk Döneminde Arap-Mevali İlişkisi**, İstanbul 1996.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), **es-Sünen**, I-V, İstanbul 1992.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (v. 430/1038), **Kitabu Zikri Ahbâri İsbehân**, I-II, Leiden 1931.
- Ebû Reyve, Mahmûd, **Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması**, (müt: M. Tan), İstanbul 1988.
- Ece, Hüseyin K. , **İslam'ın Temel Kavramları**, İstanbul 2000.
- Elbânî, Nâsiruddîn, **Silsiletu'd-Daife ve'l-Mevdûa**, I-II, byy bty. (el-Mektebetu's-Şâmîle'den [2.sürüm] yararlanılmıştır.)
- Gazâlî, Muhammed (v. 505/1111), **İhyâu Ulûmi'd-Dîn**, I-V, Beyrut bty.
- Hâkim, Ebû Abdillâh en-Neysâbûrî (v. 405/1014), **el-Müstedrek ala's-Sahîheyn**, I-IV, Haydarabad 1342.
- Hamidullah, Muhammed , **İslam Peygamberi**, I-II, İstanbul 1993.
- Hâzin, Alâuddîn Ali b. Muhammed, **Lübâbu't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzîl**, I-IV, Kahire 1955.
- Hatiboğlu, M. Said, "**İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik, Hilafetin Kureyşliliği**", AÜİFD, XXIII. Cilt, Ankara 1978.
-, **Müslüman Kültürü Üzerine**, Ankara 2004.
- Heysemî, Nûreddîn Ali b. Ebî Bekr (v. 807/1404), **Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid**, I-X, Beyrut 1988.
- Hindî, Alâuddîn Ali el-Müttakî (v. 975/1567), **Kenzu'l-Ummâl**, I-XVI, Beyrut 1985
- Hitti, Philip K., **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi** (müt: Salih Tuğ), I-IV, İstanbul 1980.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, **el-İstîâb fi Marifeti'l-Ashâb**, I-IV, Beyrut 1412. (el-Mektebetu'l-Elfiyye'den [3. sürüm] yararlanılmıştır.)
- İbn Abdirabbih, Ahmed b. Muhammed (v. 328/940), **el-İkdu'l-Ferîd**, I-VIII, byy bty.
- İbn Adiy, Abdullah b. Adiy b. Abdillâh el-Cürcânî (v. 365/976), **el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl**, I-VIII, Beyrut 1988.

- İbn Arrâk, Ebu'l-Hasan el-Kinânî (v. 907/1501), **Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfûa Ani'l-Ahbârî's-Şeniati'l-Mevdûa**, I-II, Kahire 1378.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed (v. 235/8499), **el-Musannef**, I-VIII, Beyrut 1989.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer (v. 852/1448), **Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhari**, I-XIII, Kahire 1987.
-, **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe**, I-VIII, Beyrut 1992. (el-Mektebetu'l-Elfiyye'den [3. sürüm] yararlanılmıştır.)
- İbn Haldun (v. 711/1311), **Mukaddime**, (müt: Süleyman Uludağ), I-II, İstanbul 1988.
- İbn Hazm (v. 456/1064), **el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm**, I-VIII, Kahire 1404. (el-Mektebetu'l-Elfiyye'den [3. sürüm] yararlanılmıştır.)
-, **el-Muhallâ**, I-XI, Mısır 1928. (el-Mektebetu's-Şâmîle'den [2.sürüm] yararlanılmıştır.)
- İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Hâtîm et-Temîmî (v. 354/965), **Sahîhu İbn Hibbân**, I-XVI, Beyrut 1993. (el-Mektebetu'l-Elfiyye'den [3. sürüm] yararlanılmıştır.)
- İbn Hişâm (v. 218/833), **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, I-IV, Beyrut 2000.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer (v. 774/1372), **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, I-IV, Beyrut 1967.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed b. Ahmed (v.620/1223), **el-Muğnî**, I-XV, Kahire 1989.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (v. 273/886), **Sünenu İbn Mâce**, I-II, İstanbul 1992.
- İbn Manzûr (v. 711/1311), **Lisânu'l-Arab**, I-XV, Beyrut bty.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd ez-Zührî (v. 230/844), **et-Tabakâtu'l-Kübrâ**, I-VIII, Beyrut 1985.
- İbn Teymiyye (v. 728/1328), **Sirât-ı Müstakîm** (müt: Salih Uçan), İstanbul 2004.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali (v. 597/1200), **el-Mevzûât**, I-III, byy, 1983.
-, **el-İlelu'l-Mütenâhiye**, I-II, Beyrut 1994.
-, **Zâdu'l-Mesîr**, I-IX, Beyrut 1987.

- İbnu'l-Esîr, İzzuddîn Ebu'l-Hasen, **Üsdü'l-Ğâbe fi Marifeti's-Sahâbe**, I-V, Beyrut bty.
- İbnu'l-Kayyim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye (v. 751/1350), **Zâdu'l-Meâd**, I-V, byy. bty. (el-Mektebetu's-Şâmile'den [2.sürüm] yararlanılmıştır.)
-, **el-Menâru'l-Münif fi's-Sahîhi ve'd-Daîf**, Beyrut 1994.
- Kaşgarî, Mahmut (v. 477/1085), **Divanu Lugati't-Türk Tercemesi** (müt: Besim Atalay), I-IV, Ankara 1939.
- Kılıçlı, Mustafa, **Arap Edebiyatında Şuubiyye**, İstanbul 1992.
- Kırbaşoğlu, Hayri, **İslam Düşüncesinde Sünnet**, Ankara 1993.
-, **İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi**, Ankara 1999
-, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, Ankara 2002.
-, **“İstismara Elverişli Münbit Toprak: Hadisler”** İslamiyat, C. 3, sayı 3. Ankara 2000.
- Kitapçı, Zekeriya, **“Hz. Peygamber'in Hadislerinde Türkler”**, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, XLIII. Cilt, İstanbul 1986.
- Mac Donald, D.B., **“Şuubiya”**, İ.A., XI. Cilt, İstanbul 1993.
- Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b.Enes (v.179/795), **el-Muvatta**, İstanbul 1992.
- Merğînânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr (v. 593/1196), **el-Hidâye** (müt: A.Meylani), I-IV, İstanbul 1992.
- Miras, Kamil-Naim, Ahmet, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, I-XII, Ankara 1978.
- Müslim, İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî (v. 277/890), **Sahîhu Müslim**, I-V, İstanbul 1992.
- Münâvî, Muhammed Abdürraûf (v. 1032/1623), **Feyzu'l-Kadîr**, I-VI, Mısır 1356. (el-Mektebetu'l-Elfiyye'den [3. sürüm] yararlanılmıştır.)
- Naim, Ahmet, **İslam İrkçılığı Menetmiştir**, İstanbul 2005.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (v. 303/915), **es-Sünen**, I-VIII, İstanbul 1992.
- Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (v. 710/1310), **Medâriku't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl**, I-II, Beyrut 1995.

- Nuaym b. Hammâd (v. 228/843), **el-Fiten**, I-II, Kahire 1412. (el-Mektebetu'l-Elfiyye'den [3. sürüm] yararlanılmıştır.)
- Râzî, Muhammed Fahrüddîn (v. 606/1209), **et-Tefsîru'l-Kebîr**, I-XXXII, Beyrut bty.
- San'ânî, Muhammed b. İsmâîl (v. 1182/1768), **Sübülü's-Selâm**, I-IV, Kahire 1982.
- Sehârenfûrî, Halîl Ahmed (v. 1927), **Bezlu'l-Mechûd fî Halli Ebî Dâvûd**, I-XX, Beyrut, bty.
- Sehâvi, Muhammed b. Abdîrrahman (v.902/1496), **el-Mekâsıdu'l-Hasene**, Beyrut 1985.
- Semerkindî, Ebu'l-Leys (v. 383/993), **Tefsîru'l-Kur'ân** (müt. Mehmet Karadeniz), İstanbul 1995.
- Serahsî, Şemsüddîn (v. 483/1090), **el-Mebsût**, I-XXX, Beyrut 1989.
- Suyûtî, Celâluddîn (v. 911/1505), **ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr**, I-VIII, Beyrut 1983.
-, **el-Müzhir fî Ulûmi'l-Lüğa ve Envâihâ**, I-II, byy, bty. (el-Mektebetu'ş-Şâmile'den [2.sürüm] yararlanılmıştır.)
-, **el-Leâli'l-Masnûa fi'l-Ehâdîsi'l-Mevdûa**, I-II, Beyrut 1996.
- Şafîî, Muhammed b. İdrîs (v. 204/820), **er-Risâle** (müt: A. Şener, İ. ÇalıŖkan), Ankara 1996.
- Şeşen, Ramazan, **“Eski Arablara Göre Türkler”**, Türkiyat Mecmuası, XV. Cilt, İstanbul 1968.
- Şentürk, Recep-Canatan, Kadir, **“İrkçılık”**, TDVİA, XIX. Cilt, İstanbul 1999.
- Şevkânî, Muhammed b.Ali (v. 1250/1834), **el-Fevâidu'l-Mecmûa**, Beyrut 1960.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed (v. 360/970), **el-Mu'cemu'l-Kebîr**, I-XXV, Kahire bty.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (v. 279/892), **Sünenü't-Tirmizî**, I-V, İstanbul 1992.
- Yazır, M. Hamdî, **Hak Dini Kur'an Dili**, I-IX, İstanbul 1997.
- Yiğit, İsmail, **“Mevâli”**, TDVİA, XXIX. Cilt, Ankara 2004.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (v. 748/2347), **Mîzânu'l-İ'tidâl**, I-IV, byy bty.
-, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, I-XVII, Kahire bty.

Zeydan, Corci, **İslam Medeniyeti Tarihi** (müt: Z. Meğamiz), I-V, İstanbul 1978.
Zuhaylí, Vehbe, **İslam Fıkhı Ansiklopedisi** (müt: Ahmet Efe ve diğeri), I-X,
İstanbul 1994.